

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาพระประวัติและผลงานพระนิพนธ์และผลงานที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดแห่งชาติของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ เพื่อให้เข้าใจถึงชีวิตของพระองค์ในด้าน กำเนิด การศึกษา ชีวิตครอบครัว หน้าที่การงาน ผลงานด้านวรรณกรรมและผลงานด้านห้องสมุดพร้อมทั้งวิเคราะห์ผลงานด้านห้องสมุดของพระองค์ท่าน

ในการศึกษาใช้วิธีค้นคว้าจากหนังสือ วารสาร จดหมายเหตุ สิ่งพิมพ์รัฐบาล บันทึก อัลบั้ม ประวัติ และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับท่าน สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ท่าน วิเคราะห์ผลงานห้องสมุดที่พระองค์ท่านทรงกระทำในด้านงานบริหารงานจัดหมู่หนังสือ งานทำบัญชีและทำบัตรรายการ งานจัดหาหนังสือ และงานบรรณารักษ์หนังสือพิมพ์ โดยกำหนดขอบเขตไว้ว่าเป็นงานที่ทรงทำขณะที่ทรงเป็นกรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนครระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๔ - ๒๔๕๔

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ บัตรขนาด ๓ นิ้ว x ๔ นิ้ว และ ๔ นิ้ว x ๗ นิ้ว และเครื่องถ่ายเอกสารที่ใช้ในการถ่ายเอกสารทำสำเนาเอกสาร จดหมายเหตุ หนังสือหายาก ภาพประกอบ ภาคผนวกต่าง ๆ

การวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวประวัติและผลงานด้านวรรณกรรมด้านที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุด ใช้วิธีคิดเลือกเนื้อเรื่องที่ต้องการแล้วบรรยายเป็นแบบความเรียง วรรณกรรมทำสรุป เป็นบรรณนิทัศน์สังเขป การวิเคราะห์ผลงานที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดแห่งชาติใช้การเปรียบเทียบทางบรรณารักษ์ (Comparative Librarianship) โดยใช้ห้องสมุดและบรรณารักษ์ที่อยู่ในยุคสมัยเดียวกัน เพศเดียวกัน เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งห้องสมุดแห่งชาติเหมือนกัน แล้วอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

ในด้านพระประวัติและผลงานด้านวรรณกรรมของกรมพระสมมตอมรพันธุ์ จากผลการศึกษาประมวลได้ว่า กรมพระสมมตอมรพันธุ์ประสบความสำเร็จรุ่งโรจน์หลายด้าน อาทิเช่น ด้านการศึกษา ทรงเชี่ยวชาญในภาษาบาลี จนได้รับพดยศเปรียญเทียบ ๕ ประโยค จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ สามารถแปลวรรณกรรมทางพุทธศาสนาได้มากมายหลายเรื่อง

ด้านหน้าที่การงาน ทรงได้รับพระราชทานสถาปนาอิสริยยศและตำแหน่งต่าง ๆ หลายตำแหน่งคือทรงเป็นราชเลขานุการ เป็นอธิบดีกรมพระคลังข้างที่ เป็นเสนาบดีกระทรวงวัง อธิบดีกรมศึกษาธิการ เป็นรัฐมนตรีสภา เป็นองคมนตรีสภา ส่วนตำแหน่งทางการเมืองได้เป็นราชเลขานุการในองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตำแหน่งเทียบเท่าเสนาบดีเหมือนตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปัจจุบัน ซึ่งเป็นหน้าที่ ๆ มีความสำคัญอย่างมาก ในด้านพลเรือนทรงได้รับพระราชทานยศ เป็นมหาอำมาตย์เอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เครื่องอิสริยาภรณ์มากมาย

ด้านชีวิตครอบครัว ในฐานะพระบิดาทรงเป็นพระบิดาที่พระโอรสรักใคร่และเคารพบูชา ทรงเป็นผู้นำครอบครัวที่สามารถ มีหลักการดำเนินชีวิตที่มั่นคง รักความอิสระ ทรงเป็นนักจิตวิทยาที่มีความสามารถในการอบรมพระโอรสเป็นเลิศ เป็นผู้ที่เห็นคุณค่าในการศึกษาของบุตร สนับสนุนให้พระโอรสเลือกศึกษาในสิ่งที่ปรารถนาศึกษา ตลอดจนทรงเป็นครูอาจารย์ อบรมสั่งสอนพระโอรส ข้าราชการ และบริวาร ข้าราชการได้ปกครอง ให้ประพฤติดนเป็นคนดี เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ขยันเอาใจใส่ในหน้าที่การงาน และทรงให้ความช่วยเหลือแก่บริวารภายใต้พระอุปถัมภ์ของพระองค์เป็นอย่างดี ความสำเร็จอย่างน่าภาคภูมิใจคือพระโอรสองค์โต ได้เป็นเอกอัครราชทูต เป็นราชเลขานุการ องคมนตรีต่อมา พระโอรสองค์เล็กได้เป็นพันโท ราชองครักษ์ เป็นอธิบดีกรมวังต่อมา นับว่าพระองค์ทรงเป็นพระบิดาที่มีความสามารถในการอบรมพระโอรสยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือนยิ่ง

ด้านงานพระนิพนธ์ ปรากฏว่ากรมพระสมมตอมรพันธุ์ทรงเป็นผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่งคนหนึ่งของไทย ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ได้ประกอบคุณประโยชน์

ในการค้นคว้านำความรู้ที่แสวงหามาได้แล้วนั้นมาเผยแพร่โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น พิมพ์เป็นหนังสือของหอพระสมุดวชิรญาณ เขียนบทความ เรื่องราวลงในหนังสือพิมพ์วชิรญาณ บทความเรื่องที่พระองค์ทรงนิพนธ์นั้นช่วยเสริมสร้างความรู้ให้คนรุ่นหลัง เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในวรรณกรรมของชาติไทยอันเป็นสมบัติเก่าแก่ที่มีมาแต่เดิมและมีรสนิยมดีในการอนุรักษ์เอกสาร หนังสือเก่าต่าง ๆ ที่มีค่าไว้ให้เป็นประโยชน์

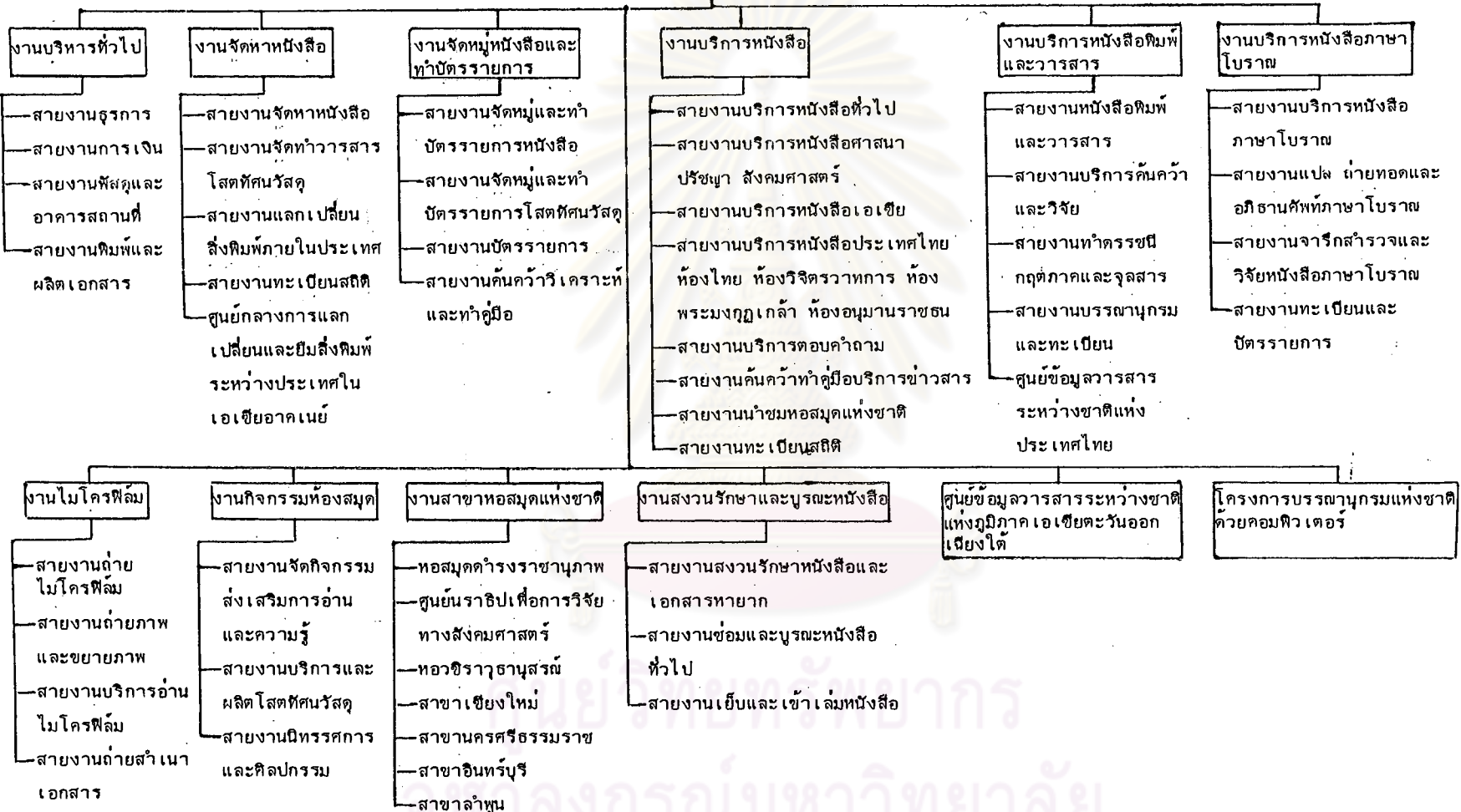
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านผลงานที่เกี่ยวกับหอสมุดแห่งชาติของพระองค์ท่านปรากฏว่าได้ทรงแบ่งงานเป็น ๔ สายงาน คือ งานบริหาร งานจัดหาหนังสือ งานจัดหมู่และทำบัญชีหนังสือ งานบริการ งานของพระองค์ท่านที่ทรงเคยกระทำในอดีตนั้น ทรงแบ่งงานออกเป็นแผนกใหญ่ ๆ นั้น ในปัจจุบันก็ยังกระทำอยู่โดยยึดถือตามรากฐานเดิมที่ทรงวางหลักการไว้ แต่ได้พัฒนาขยายหน่วยงานเพิ่มมากขึ้น ดังการแบ่งส่วนราชการของหอสมุดแห่งชาติปัจจุบันที่แบ่งงานออกเป็น ๑๒ ฝ่าย คือ งานบริหารทั่วไป งานจัดหาหนังสือ งานจัดหมู่หนังสือและทำบัตรรายการ งานบริการหนังสือ งานบริการหนังสือพิมพ์และวารสาร งานบริการหนังสือภาษาโบราณ งานไมโครฟิล์ม งานกิจกรรมห้องสมุด งานสาขาหอสมุดแห่งชาติ งานสงวนรักษาและบูรณะหนังสือ ศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โครงการบรรณานุกรมแห่งชาติด้วยคอมพิวเตอร์ ซึ่งมีงานใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นมากตามความเจริญความก้าวหน้าทางวิทยาการในปัจจุบัน ดังรายละเอียดในแผนผังการแบ่งส่วนราชการของหอสมุดแห่งชาติคือ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กระทรวงศึกษาธิการ

กรมศิลปากร

กองหอสมุดแห่งชาติ

ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงงานฝ่ายต่าง ๆ ของหอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน เปรียบเทียบกับงาน

ในสมัยกรมพระสมมตอมรินทร์ที่พิชิตมา ดังนี้

๑. งานบริหารทั่วไป มีหน้าที่บริหารงานธุรการ บุคคลากร วัสดุครุภัณฑ์ซึ่งปฏิบัติงานสารบรรณ

โต้ตอบ รับจดหมาย งานวัสดุ ทำหน้าที่รวบรวมทำสถิติวัสดุจากทะเบียนของฝ่ายต่าง ๆ มารวมกัน

รวมทั้งสถิติสมาชิก ดังเช่น สถิติใน พ.ศ. ๒๔๖๔ คือ

๑.๑	จำนวนหนังสือที่บริการมีประมาณ	๔๐๒,๓๒๒	เล่ม
๑.๒	วารสารและหนังสือพิมพ์มีประมาณ	๑,๐๖๐	ชื่อเรื่อง
	แยกเป็นภาษาไทย	๖๐๐	ชื่อเรื่อง
	แยกเป็นภาษาอังกฤษ	๔๐๐	ชื่อเรื่อง
	จุลสาร	๕๐๐	ชื่อเรื่อง
	กฤตภาค	๓๕๐	ชื่อเรื่อง
๑.๓	หนังสือโบราณ มี สมุดข่อย	๓๒,๗๘๒	เล่ม
	ใบลาน	๒๕,๒๕๖	ฉบับกรั (เป็นมัด ๆ)
	ใบลานผูก(แยกย่อย)	๓,๓๓๒	ผูก
	กระดาษสา	๘๓,๓๕๔	ชิ้น
	ศิลาจารึก	๘๗	หลัก
๑.๔	จำนวนไมโครฟิล์มที่ถ่ายแล้วประมาณ	๔๕๐	ม้วน
	เครื่องถ่ายไมโครฟิล์ม	๔	เครื่อง
	เครื่องถ่ายเอกสาร	๖	เครื่อง
	เครื่องอ่านไมโครฟิล์ม	๖	เครื่อง
๑.๕	กิจกรรมส่งเสริมการอ่านมี เครื่องฉายภาพยนตร์	๒	เครื่อง
	เครื่องฉายสไลด์	๑	เครื่อง
	เครื่องบันทึกเสียง	๒	เครื่อง
	แผ่นเสียง	๔๐๐	แผ่น
	แผ่นที่	๓,๒๐๐	แผ่น
	ฟิล์มสตริป	๕๘	ม้วน
๑.๖	สถิติสมาชิกทั้งหมดถึงวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๒๔ มี	๔๐๕,๙๓๖	คน

แสดงให้เห็นถึงจำนวนวัสดุซึ่งทวีมากขึ้นในปัจจุบัน แตกต่างกับในสมัยกรมพระสมมตอมรินทร์
นั้นหอพระสมุดฯ มีวัสดุรวมกันประมาณ ๑๒๑,๕๒๔ เล่ม มีวารสารภาษาต่างประเทศ ๔๕
ชื่อเรื่องเท่านั้น

การบริหารงานบุคลากรปัจจุบันนี้ มีหน้าที่หาบุคลากรโดยการสอบ การขออัตรา
เพิ่มใหม่ แตกต่างกับสมัยกรมพระสมมตอมรินทร์ ซึ่งทรงใช้วิธีคัดเลือก ขอโอนมาจากหน่วย
งานอื่น ดังสถิติอัตรากำลังบุคลากรของหอสมุดแห่งชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ที่นำมาแสดง คือ

ข้าราชการ ระดับ ๑-๓	๘๑	คน
ระดับ ๔-๕	๕๐	คน
ระดับ ๖-๘	๙	คน
ลูกจ้างประจำ	๕๙	คน
ลูกจ้างชั่วคราวเงินบริจาคน	๑๑	คน
รวมบุคลากรทั้งหมด	๒๐๐	คน

บุคลากรแยกเป็นตำแหน่งต่าง ๆ คือ

ระดับ ๘ ผู้อำนวยการ ๑

ระดับ ๗ รองผู้อำนวยการฝ่าย ๓ ฝ่าย ฝ่ายวิชาการ, ฝ่ายบริการ
และฝ่ายสาขาหอสมุดแห่งชาติ

ระดับ ๖-๕ หัวหน้างาน ๗

วุฒิปริญญาโท ทางบรรณารักษ์ ๖ คน

วุฒิปริญญาตรี ทางบรรณารักษ์ ๓๒๐ คน

วุฒิปริญญาโท สาขาอื่น ๆ ๔ คน

นอกนั้นเป็นวุฒิปวส. ปวช. และเปรียญ ๓-๙ ประโยค

ลูกจ้างชั่วคราวนั้นส่วนมากเป็นเจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญ เช่น ผู้เชี่ยวชาญภาษาโบราณ

เจ้าหน้าที่ภาษาอื่น ๆ เจ้าหน้าที่ศูนย์นราธิปา

ตำแหน่งบุคลากรข้าราชการของหอสมุดแห่งชาติแยกออก เป็นดังนี้คือ

บรรณารักษ์	๓๕	คน
เจ้าหน้าที่บริหารทั่วไป	๕	คน
นายช่างไฟฟ้า	๒	คน
เจ้าหน้าที่งานการเงินและบัญชี	๑	คน
เจ้าหน้าที่ธุรการ	๕	คน
เจ้าหน้าที่พิมพ์ดีด	๑๐	คน
เจ้าหน้าที่ห้องสมุด	๕๐	คน
เจ้าหน้าที่ระบบงานคอมพิวเตอร์	๒	คน
นักภาษาโบราณ	๑๖	คน
นักวิชาการเผยแพร่	๒	คน
นักวิชาการช่างศิลป์	๑	คน
นายช่างภาพ	๔	คน
ช่างพิมพ์	๒	คน
เจ้าหน้าที่พิมพ์	๒	คน
เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล	๑	คน
รวมทั้งหมด	๑๒๘ ^๑	คน

ตำแหน่งบุคลากรลูกจ้างประจำของหอสมุดแห่งชาติแยกออก เป็นดังนี้คือ

ยาม	๑๕	คน
ภารโรง	๓๔	คน
คนสวน	๔	คน
พนักงานขับรถ	๒	คน
พนักงานโทรศัพท์	๑	คน
พนักงานพิมพ์ดีด	๑	คน

^๑มีผู้ลาออก ๒ คน

พนักงานซ่อมหนังสือ	๑	คน
พนักงานธุรการ	๒	คน
รวมทั้งหมด	๖๐ ^๑	คน
ตำแหน่งบุคลากรลูกจ้างชั่วคราวของหอสมุดแห่งชาติมี	๕ ^๒	คน
รวมบุคลากรทั้งสิ้น	๑๕๓	คน

บุคลากรหอสมุดแห่งชาติสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์นั้น เป็นชายทั้งหมดและเป็นข้าราชการธรรมดาจากกระทรวงต่าง ๆ ไม่ได้เตรียมพร้อมมาเป็นบรรณารักษ์ และไม่เคยศึกษาริชาบบรรณารักษศาสตร์มาก่อน ซึ่งขณะนั้นวิชาการของบรรณารักษศาสตร์ยังไม่เจริญก้าวหน้าเหมือนปัจจุบัน ต่างกับหอสมุดแห่งชาติสมัยปัจจุบันที่มีบุคลากรทั้งชายและหญิง มีประเภทได้รับการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์ (Professional) และประเภทไม่ได้รับการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์ (Non-Professional) ปัจจุบันบุคลากรมีความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์มากขึ้นด้วย เป็นเวลาที่วิชาบรรณารักษศาสตร์เจริญมากขึ้น

การบริหารงานการเงินมีหน้าที่ตั้งงบประมาณล่วงหน้าของปีถัดไป เป็นค่าใช้จ่ายหมวดต่าง ๆ งานการเงินนี้กรมพระสมมตอมรพันธุ์ขณะทรงบริหารหอพระสมุดฯ ได้ทรงปฏิบัติมาโดยตลอด ได้ทรงกะงบประมาณใหม่ในปีถัดไปทุกครั้ง วิธีการของพระองค์ก็วิธีการของหอสมุดแห่งชาติในปัจจุบันนั้นเหมือนกัน ดังตัวอย่างงบประมาณที่หอสมุดแห่งชาติได้รับในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นเงิน ๑๑,๓๓๒,๒๐๐ บาท ได้แบ่งออกเป็นหมวดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

๑. เงินเดือน	๕,๑๖๗,๑๐๐	บาท
๒. ค่าจ้างประจำ	๑,๔๐๘,๑๐๐	บาท
๓. ค่าจ้างชั่วคราว	๔๗,๐๐๐	บาท
๔. ค่าตอบแทน	๑๕๓,๐๐๐	บาท
๕. ค่าใช้สอย	๗๖๗,๐๐๐	บาท

^๑ เพิ่มใหม่ ๑ คน

^๒ หกคนสัญญาจ้าง ๖ คน

๖. ค่าสาธารณูปโภค	๑,๐๐๐,๐๐๐	บาท
๗. ค่าวัสดุ	๒,๑๕๐,๐๐๐	บาท
๘. ค่าครุภัณฑ์	๒๕๐,๐๐๐	บาท
๙. ค่าที่ดินและสิ่งก่อสร้าง	๓๐๐,๐๐๐	บาท

การบริหารงานพิมพ์หนังสือ เอกสาร เพื่อเก็บรักษาและจำหน่ายนั้น ปัจจุบันหอสมุดแห่งชาติยังคงดำเนินการอยู่แต่ลดน้อยลง เนื่องจากไม่มีผู้รับผิดชอบดำเนินการโดยตรง ต่างจากสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์นั้นมีการพิมพ์หนังสือมาก โดยแผนกพิมพ์หนังสือขึ้นอยู่กับกองกลาง ซึ่งเป็นสายงานบริหารทั่วไป มีหน้าที่พิมพ์หนังสือจากต้นฉบับหนังสือในหอพระสมุดฯ ออกจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่วนงานบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ของหอสมุดแห่งชาตินั้นปัจจุบันไม่ได้ทำอย่างจริงจัง อยู่ในสายงานบริหารทั่วไปนี้ ได้มีการออกข่าวสารหอสมุดแห่งชาติเท่านั้น ซึ่งเหมือนกับหนังสือวชิรญาณในสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ที่แจ้งข่าวคราว ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของหอสมุดแห่งชาติ ส่วนการพิมพ์หนังสือออกมาเผยแพร่มีบ้างไม่มากนักส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ที่แปลหนังสือภาษาต่างประเทศต่าง ๆ เช่น ภาษาโบราณ ขอม บาลี สันสกฤต มาเป็นภาษาไทย

การบริหารงานควบคุมตรวจสอบ ดูแล บำรุงอาคารสถานที่นี้ ปัจจุบันทำเหมือนสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ที่ทรงเอาพระทัยใส่ในอาคารหอพระสมุดฯ เสมอมา โปรดให้ซ่อมแซมบำรุงรักษามาตลอด ให้ติดไฟฟ้า ท่อน้ำประปา

ส่วนงานอื่น ๆ ซึ่งสมัยก่อนยังไม่มีภารกิจเริ่มทำในสายงานบริหาร ดังปัจจุบันคืองานทำแผนและโครงการปฏิบัติงาน รวมทั้งการติดตามและประเมินผลงานหอสมุดแห่งชาติ งานดำเนินการประสานงานระหว่างห้องสมุดในส่วนกลางและห้องสมุดสาขา งานประสานงานกับสถาบันทางวิชาการ ห้องสมุดต่าง ๆ งานประชาสัมพันธ์และศูนย์บริการเอกสารต่างประเทศ และงานอื่น ๆ ซึ่งไม่อยู่ในหน้าที่ของฝ่ายใด

การบริหารงานสวัสดิการของพนักงานหอสมุดแห่งชาติปัจจุบันมีการให้ความเอาใจใส่คล้ายคลึงกับสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ แต่ปัจจุบันได้เลิกยกเว้นการเสียเงินแทนการเป็นทหาร

แล้ว ส่วนใหญ่จึงเป็นสวัสดิการของข้าราชการทั่วไปที่พึงจะได้รับ ซึ่งสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ยังไม่มี คือ

๑. ค่ารักษาพยาบาลของสามี บุตร บิดา มารดา
๒. ค่าเลี้ยงดูบุตร
๓. เงินช่วยค่าครอบครัว ๒๗๐-๒๐๐ บาท ที่ให้ถึงเงินเดือนระดับไม่เกิน ๔,๘๐๐ บาท
๔. การลาอุปสมบท เกณฑ์ทหารของข้าราชการชาย (การลาอุปสมบทสมัย กรมพระสมมตอมรพันธุ์โดยตรง เป็นเจ้าภาพบวชให้)
๕. การลาพักผ่อนได้ปีละ ๑๐ วัน ถ้าไม่ลาสะสมได้ไม่เกินอีก ๑ ปี
๖. การลาคลดบุตรของข้าราชการสตรีเป็นไปตามระเบียบว่าด้วยการลา
๗. การลาไปศึกษาต่อโดยจะต้องเป็นแขนงวิชาที่ส่งเสริมความรู้ โดยได้รับความเห็นชอบจากผู้บังคับบัญชา

สวัสดิการของข้าราชการนี้ไม่รวมตำแหน่งลูกจ้างประจำซึ่งได้รับสวัสดิการจาก ข้อ ๑ ถึง ข้อ ๖ ถ้าลูกจ้างชั่วคราวจะไม่ได้รับสวัสดิการ

สิทธิพิเศษที่ข้าราชการหอสมุดแห่งชาติได้รับคือการอนุญาตให้ยืมหนังสือหอสมุด แห่งชาติได้ ถ้านำไปใช้ในงานค้นคว้า โดยมีใบอนุญาตจากผู้อำนวยการ

การส่งเสริมประสิทธิภาพของข้าราชการอื่น ๆ คือ การส่งไปอบรม ธุงาน เพื่อ เพิ่มพูนประสบการณ์โดยทางหอสมุดแห่งชาติออกค่าใช้จ่าย ค่าพาหนะ เบี้ยเลี้ยงให้

สวัสดิภาพของข้าราชการมียามปฏิบัติงานรักษาความปลอดภัย ทำหน้าที่ตรวจหีบห่อ ของข้าราชการ รมัตระวังคนแปลกหน้าอยู่ตลอดวัน

การตอบแทนข้าราชการหอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน มีลักษณะคล้ายคลึงกับสมัยกรมพระ สมมตอมรพันธุ์ คือ ได้รับเงินเดือน บำเหน็จ บำนาญความชอบ สวัสดิการ ได้รับสิทธิกู้เงิน สวัสดิการข้าราชการ ได้รับเงินค่าล่วงเวลา ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ซึ่งสมัยกรมพระ สมมตอมรพันธุ์จะบำรุงขวัญให้กำลังใจข้าราชการโดยการให้เงินเดือน (เงินปี) ขอ

พระราชทานยศ บรรดาศักดิ์ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ปัจจุบันยศและบรรดาศักดิ์ได้เลิกไปแล้ว จึงตอบแทนด้วยการเลื่อนชั้น เพิ่มเงินเดือนให้แก่ข้าราชการหอสมุดที่ทำงานดีโดยอยู่ในหลักเกณฑ์ ตามระเบียบข้าราชการทั่วไป ซึ่งข้าราชการทุกคนทำงานหนักตั้งแต่เวลา ๘.๓๐ น. ถึง ๑๘.๓๐ น. โดยหมุนเวียนกันทำงานล่วงเวลาโดยสมัครใจ

๒. งานจัดหาหนังสือ ว... งานจัดหาของหอสมุดแห่งชาตินี้มีวิธีการเหมือนกับสมัย กรมพระสมมตอมรินทร์ นับว่าได้ทรงวางรากฐานไว้ให้ คือ การลงทะเบียนหนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ หนังสือคำภาคหอบ (ปัจจุบันเป็นงานของกองบรรณคดีและประวัติศาสตร์) หนังสือที่ได้ ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ การได้รับเอกสารสิ่งตีพิมพ์จากต่างประเทศ การแลกเปลี่ยน หนังสือเอกสารกับต่างประเทศโดยส่งรายชื่อหนังสือ (Catalogue) ไปให้ก่อน การสั่งซื้อ หนังสือโดยซื้อคู่มือการเลือกซื้อเข้ามาเลือกหรือเลือกจากรายชื่อที่ทางร้านส่งมาให้ อันเป็น Guide book ที่เหมือนกับวิธีการในปัจจุบัน แต่การแลกเปลี่ยนหนังสือกับต่างประเทศในปัจจุบันได้พัฒนามากขึ้นมีบริการยืมหนังสือระหว่างห้องสมุดโดยหอสมุดแห่งชาติได้ตั้ง เป็นศูนย์ กลางการแลกเปลี่ยนและยืมสิ่งพิมพ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แห่ง ประเทศไทย (National Libraries and Documentation Center of Southeast Asia Consortium : Thailand) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยประเทศไทยเป็นสมาชิกอันดับที่ ๔ ของศูนย์ฯ อันมี อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ มาเลเซีย รวมอยู่โดยมีวัตถุประสงค์ ร่วมกันคือ

๑. เพิ่มพูนปริมาณสิ่งพิมพ์ เอกสาร และวัสดุห้องสมุดจากประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ให้แก่หอสมุดแห่งชาติและห้องสมุดข่ายงานในประเทศ และบริการจัดหา ข้อมูลให้แก่หอสมุดของประเทศสมาชิก โดยยืมระหว่างประเทศ
  ๒. ขยายงานแลกเปลี่ยนและยืมเอกสารให้มีขอบเขตกว้างขวางยิ่งขึ้น
  ๓. ส่งเสริมให้มีการลงรายการสิ่งพิมพ์ของชาติ ในบรรณานุกรมแห่งชาติตาม มาตรฐานสากล
  ๔. ริเริ่มลงทะเบียนเอกสารต่าง ๆ เป็นภาษาอื่น ๆ เพื่อการเผยแพร่
- เกียรติคุณของประเทศชาติ

๕. ริเริ่มให้มีการปฏิบัติงานบริการวัสดุห้องสมุดอย่างมีประสิทธิภาพ

๖. ติดต่อสื่อสารระหว่างห้องสมุดแห่งชาติและศูนย์ เอกสารของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยระบบโทรพิมพ์

๗. เพิ่มอุปกรณ์การดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของศูนย์กลางแลกเปลี่ยนให้แก่หอสมุดแห่งชาติ

๘. ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งข่ายงานความร่วมมือระหว่างห้องสมุดสถาบันต่าง ๆ ภายในประเทศกับหอสมุดแห่งชาติ โดยหอสมุดแห่งชาติเป็นศูนย์กลางจัดหาเอกสาร การแลกเปลี่ยนเอกสาร การบริการยืมเอกสาร โดยได้รับความร่วมมือจากห้องสมุดสถาบันต่าง ๆ ภายในประเทศ รวม ๒๘ แห่ง

งานนี้ได้ให้บริการแก่นักวิจัย นักค้นคว้า นักศึกษา ให้สามารถขอรับบริการเอกสาร หนังสือ วัสดุห้องสมุด ที่มีอยู่ในห้องสมุดประเทศสมาชิกได้ใน ๕ ประเทศ โดยมีข้อแม้ว่า หนังสือเอกสารที่ขอรับบริการต้องไม่เป็นเอกสารลับหรือปกปิด และไม่เป็นหนังสือหายาก ถ้าหนังสือหายากจะให้บริการทำสำเนาเอกสาร ไมโครฟิล์ม ไมโครฟิช หรือภาพถ่ายโดยเสียค่าบริการ ถ้าต้องการรับตัวหนังสือแห่งชาติจะติดต่อทางโทรพิมพ์ ปัจจุบันหอสมุดแห่งชาติได้ส่งรายชื่อหนังสือของประเทศไทยไปให้กับสถาบันต่าง ๆ ในประเทศ ๑๑๕ แห่ง และเพื่อการแลกเปลี่ยนสิ่งพิมพ์กับต่างประเทศ ๘๖ แห่ง ซึ่งมีผู้ส่ง สิ่งพิมพ์มาแลกเปลี่ยนด้วยประมาณ ๓๐ แห่ง

หนังสือที่ได้รับโดยการแลกเปลี่ยนและบริจาคนับตามรายชื่อตามปีประมาณ ๒๕๒๔ ดังนี้

หนังสือภาษาไทยได้รับตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ ๒๕๔๔	๒,๔๔๔	รายชื่อ
หนังสือภาษาต่างประเทศได้รับตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ ๒๕๔๔	๒๒๖	รายชื่อ
หนังสือที่ได้รับจากการแลกเปลี่ยนในประเทศไทย	๑๓	รายชื่อ
หนังสือที่ได้รับจากการแลกเปลี่ยนในประเทศทางตะวันออก	๑๘๘	รายชื่อ
หนังสือที่ได้รับจากการแลกเปลี่ยนในประเทศทางตะวันตก	๑,๔๒๗	รายชื่อ
หนังสือที่ได้รับจากส่วนราชการไทย	๒,๔๓๔	รายชื่อ

หนังสือที่ได้รับจากส่วนราชการต่างประเทศ	๓๒๕	รายชื่อ
หนังสือที่ได้รับบริจาคภายในประเทศไทย	๔,๖๓๕	รายชื่อ
หนังสือที่ได้รับบริจาคจากต่างประเทศ	๒,๑๑๔	รายชื่อ
หนังสือที่ได้รับจากองค์การสหประชาชาติ	๑,๕๕๑	รายชื่อ

การแลกเปลี่ยนสิ่งพิมพ์กับต่างประเทศนั้นมีวิธีการเหมือนที่กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงปฏิบัติคือจะส่งรายชื่อหนังสือไปให้ดูก่อนแล้วเลือกรายชื่อมาขอแลกเปลี่ยน โดยปัจจุบันได้ มีข้อตกลงแลกเปลี่ยนระหว่างรัฐบาลระดับประเทศ ๕ แห่ง คือ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย หอสมุดสหประชาชาติที่นิวยอร์ก และเจนีวา

วิธีการจัดหาหนังสือแบบเก่าของหอสมุดแห่งชาติที่เลิกไป คือ การคัดลอกหนังสือ ไทยฉบับเขียนจากในประเทศและต่างประเทศ ได้เปลี่ยนมาเป็นการถ่ายสำเนาเอกสาร จากต่างประเทศที่มีเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทย หรือทำไมโครฟิล์ม ทำภาพจำลองไว้เพื่อให้บริการ หรือทำสำเนาเอกสารจากต่างประเทศมาให้บริการถ้ามีผู้ต้องการใช้ค้นคว้า ซึ่งวิธี การนี้พัฒนามาจากการคัดลอกหนังสือต้นฉบับสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์มา การขอรับบริจาค เอกสารจากต่างประเทศของหอสมุดแห่งชาติยังคงได้รับอยู่และการขอรับบริจาคภายใน ประเทศมีเป็นจำนวนมาก เช่น หอขุมนานราชชน หอองวิจิตรวาทการ หอพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ทอดำรงราชานุภาพ เป็นต้น

การได้รับหนังสือตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ จำนวนรายชื่อละ ๒ เล่ม นั้น ยังคงได้รับหนังสือไม่ครบถ้วน ทางหอสมุดแห่งชาติได้พยายามที่จะแก้ไขกฎหมาย ให้มีบทลงโทษมากขึ้น และขอเพิ่มจำนวนหนังสือเป็น ๕ เล่ม อยู่

การซื้อหนังสือของหอสมุดแห่งชาตินั้นได้มีวิธีเหมือนกับกรมพระสมมตอมรพันธุ์ในเรื่อง การซื้อที่พิจารณาจากคู่มือการเลือกซื้อ (Guide book) ที่ทันสมัย จากบัญชีรายชื่อหนังสือใหม่ (Accession List) จากสำนักพิมพ์ส่งมาให้ จากรายการหนังสือ (Catalog) ที่ส่งมาให้ และปัจจุบันได้พิจารณาจากรายชื่อหนังสือที่ผู้อ่านส่งเสนอขึ้นมาด้วย โดยพิจารณาซื้อแต่หนังสือที่ ทันสมัย ฝ่ายงานจัดหาหนังสือได้รับงบประมาณซื้อหนังสือ วารสาร โสตทัศนวัสดุ ประมาณ

นอกจากนี้งานจัดหายังทำหน้าที่จัดหาวารสารรายเดือน รายสัปดาห์ต่าง ๆ และหนังสือพิมพ์ ทั้งในและนอกประเทศโดยการบอกรับ แลกเปลี่ยน จากพระราชบัญญัติการพิมพ์ หน่วยราชการมอบให้ มีผู้บริจาคให้ ดังสถิติในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๒๔ นี้คือ

วารสารที่ได้รับตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ภาษาไทย	๓๖๔	รายชื่อ
วารสารที่ได้รับตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ภาษาต่างประเทศ	๒๕	รายชื่อ
วารสารที่ได้รับจากหน่วยราชการเป็นภาษาไทย	๓๒๔	รายชื่อ
วารสารที่ได้รับจากหน่วยราชการเป็นภาษาต่างประเทศ	๒๒	รายชื่อ
วารสารที่ได้รับบริจาคภาษาไทย	๗๒	รายชื่อ
วารสารที่ได้รับบริจาคภาษาต่างประเทศ	๑๒๘	รายชื่อ
วารสารที่บอกรับโดยการซื้อเป็นวารสารภาษาไทย	๒๒	รายชื่อ
วารสารที่บอกรับโดยการซื้อเป็นวารสารภาษาต่างประเทศ	๓๐๑	รายชื่อ
หนังสือพิมพ์ที่ได้รับตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ภาษาไทย	๒๐๗	รายชื่อ
หนังสือพิมพ์ที่ได้รับค. เมพระราชบัญญัติการพิมพ์ภาษาต่างประเทศ	๑๑	รายชื่อ
หนังสือพิมพ์ที่ได้รับจากหน่วยราชการภาษาไทย	๑๐	รายชื่อ
หนังสือพิมพ์ที่ได้รับบริจาคภาษาไทย	๔	รายชื่อ
หนังสือพิมพ์ที่ได้รับบริจาคภาษาอังกฤษ	๘	รายชื่อ
หนังสือพิมพ์ที่บอกรับโดยการซื้อเป็นภาษาไทย	๑๓	รายชื่อ
หนังสือพิมพ์ที่บอกรับโดยการซื้อเป็นภาษาต่างประเทศ	๘	รายชื่อ
รวมวารสารหนังสือพิมพ์ทั้งหมดที่หอสมุดแห่งชาติจัดหามา มีจำนวน	๖๑๖	รายชื่อ

วารสารหนังสือพิมพ์ที่บอกรับในสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์นั้นมีเพียง ๔๕ รายชื่อ ซึ่งในปัจจุบันหอสมุดแห่งชาติไม่มีเป็นส่วนใหญ่ อาจเป็นเพราะเลิกกิจการไปหรือขาดการบอกรับต่อมา ปัจจุบันยังคงมีอยู่คือ วารสารไทม์ (Times Weekly) วารสารคอสมโพลิแต้น (Cosmopolitan) วารสารอิลลัสเตรท ลอนดอน นิวส์ (Illustrated London News) เป็นต้น

ส่วนหนังสือที่ได้จากการเก็บค่าภาคหอนั้น ปัจจุบันเป็นหน้าที่ของกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

หน้าที่ของงานจัดหาหนังสือของหอสมุดแห่งชาติปัจจุบันที่เพิ่มขึ้นคือ การวิเคราะห์คัดเลือกหนังสือในด้านคุณภาพ ปริมาณ ให้พอกับความต้องการของผู้อ่าน หาแหล่งที่มาของหนังสือใหม่ รวมถึงเรื่องเกี่ยวกับการผลิตหนังสือ เช่น สำนักพิมพ์ การจำหน่ายหนังสือ และจัดทำสถิติเกี่ยวกับการผลิตหนังสือเป็นรายปี ติดต่อขอรับสิ่งพิมพ์จากหน่วยราชการต่าง ๆ ติดต่อหาหนังสือเข้าหอสมุดจากมูลนิธิเอกชน สมาคม องค์การระหว่างประเทศ การเก็บรักษาหนังสือสำรอง คลังหีสูงจัน และสิ่งตีพิมพ์ขององค์การระหว่างประเทศ

การจัดหาหนังสือนั้นได้จัดหาหนังสือ วารสาร โสตทัศนวัสดุ ไปพร้อมกัน ดังจำนวนรวมของวัสดุต่าง ๆ ที่จัดหาประจำปีงบประมาณ ๒๕๒๔ คือ

หนังสือภาษาไทยรวม	๒๕,๐๐๓	เล่ม
หนังสือภาษาต่างประเทศรวม	๑๐,๐๓๘	เล่ม
จุลสารภาษาไทย	๑,๔๘๑	เล่ม
จุลสารภาษาต่างประเทศ	๓๒๒	เล่ม
รูปภาพ	๒๑๑	เล่ม
แผ่นเสียง	๓,๔๒๖	แผ่น
ไมโครฟิล์ม	๖๓	ม้วน
โน้ตเพลง	๔๓๔	แผ่น
สไลด์	๑,๐๗๐	เฟรม
เทปบันทึกเสียง	๑,๐๐๒	ม้วน
แผนที่	๓๖	แผ่น
วารสารภาษาไทย	๑๔,๑๗๑	เล่ม
วารสารภาษาอังกฤษ	๗,๔๔๕	เล่ม
หนังสือพิมพ์ภาษาไทย	๓๐,๒๕๑	เล่ม
หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ	๔,๑๐๕	เล่ม
เมื่อรวม เอกสารวัสดุทั้งหมดที่จัดหา มีจำนวน	๑๐๐,๐๗๔	ชิ้น

หน้าที่ของงานจัดหาหนังสือของหอสมุดแห่งชาติปัจจุบันที่เพิ่มขึ้นคือ การวิเคราะห์คัดเลือกหนังสือในด้านคุณภาพ ปริมาณ ให้พอกับความต้องการของผู้อ่าน หาแหล่งที่มาของหนังสือใหม่ รวมถึงเรื่องเกี่ยวกับการผลิตหนังสือ เช่น สำนักพิมพ์ การจำหน่ายหนังสือ และจัดทำสถิติเกี่ยวกับการผลิตหนังสือเป็นรายปี ติดต่อขอรับสิ่งพิมพ์จากหน่วยราชการต่าง ๆ ติดต่อหาหนังสือเข้าหอสมุดจากมูลนิธิเอกชน สมาคม องค์การระหว่างประเทศ การเก็บรักษาหนังสือสำรอง คลังฟิล์ม และสิ่งตีพิมพ์ขององค์การระหว่างประเทศ

การจัดหาหนังสือนั้นได้จัดหาหนังสือ วารสาร โสตทัศนวัสดุ ไปพร้อมกัน ดังจำนวนรวมของวัสดุต่าง ๆ ที่จัดหาประจำปีงบประมาณ ๒๕๒๔ คือ

หนังสือภาษาไทยรวม	๒๕,๐๐๓	เล่ม
หนังสือภาษาต่างประเทศรวม	๑๐,๐๓๘	เล่ม
จุลสารภาษาไทย	๑,๔๘๑	เล่ม
จุลสารภาษาต่างประเทศ	๓๒๒	เล่ม
รูปภาพ	๒๑๑	เล่ม
แผ่นเสียง	๓,๔๒๖	แผ่น
ไมโครฟิล์ม	๖๓	ม้วน
โน้ตเพลง	๔๓๔	แผ่น
สไลด์	๑,๐๗๐	เฟรม
เทปบันทึกเสียง	๑,๐๐๒	ม้วน
แผนที่	๓๖	แผ่น
วารสารภาษาไทย	๑๔,๑๗๑	เล่ม
วารสารภาษาอังกฤษ	๗,๔๔๕	เล่ม
หนังสือพิมพ์ภาษาไทย	๓๐,๒๕๑	เล่ม
หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ	๔,๑๐๕	เล่ม
เมื่อรวม เอกสารวัสดุทั้งหมดที่จัดหามีจำนวน	๑๐๐,๐๗๔	ชิ้น

๓. การจัดหมู่และการทำบัตรรายการหนังสือ ปัจจุบันหอสมุดได้พัฒนาการจัดหมู่หนังสือแตกต่างจากสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์อย่างมาก เพราะสิ่งพิมพ์มีจำนวนมากขึ้น ไม่สามารถจะจัดตามระบบเก่าได้ ประกอบกับการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์เจริญขึ้นในประเทศไทยตามแบบอย่างประเทศทางตะวันตก คือ นิยมจัดหมู่หนังสือตามระบบทศนิยมดิวอี้ (Dewey Decimal Classification) โดยแบ่งตัวเลขออกเป็น ๑๐ หมวดกว้าง ๆ แล้วแบ่งโดยละเอียดออกไป ทำให้สามารถจัดหมวดหมู่หนังสือได้กว้างขวางครอบคลุมทุกสาขาวิชาสะดวกในการค้นคว้าหาได้ง่าย โดยหอสมุดแห่งชาติได้เริ่มใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งหอสมุดแห่งชาติสาขาอื่นก็ใช้ระบบนี้ ยกเว้นหอการค้าราชานุกาฬที่ใช้ตามระบบเก่าสมัยสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ปัจจุบันจึงเลิกใช้การจัดหมวดหมู่หนังสือแบบเก่าที่แบ่งเป็น ๓ แผนกใหญ่ แล้วแบ่งหัวเรื่องย่อยลงไปรวมทั้งเลิกใช้การจัดหมู่หนังสือภาษาต่างประเทศที่แบ่งตัวอักษร A-Z ๒๖ หมวด โดยเรียงประเทศมา ของกรมพระสมมตอมรพันธุ์ด้วย ได้ใช้หมวดหมู่หนังสือตามระบบดิวอี้ครอบคลุมหนังสือภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ ยกเว้นสิ่งพิมพ์รัฐบาล อุปกรณ์โสตฯ แผนที่ ศิลาจารย์ ไว้หมวดหนังสือพิเศษ โดยแยกไว้ตามห้องต่าง ๆ คือ สิ่งพิมพ์รัฐบาลอยู่ห้องประเทศไทย แผนที่อยู่ห้องบริการทั่วไป ศิลาจารย์ร่วมกับแผนกหนังสือโบราณ การจัดหมู่หนังสือแบบดิวอี้ใช้ในการจัดหนังสือธรรมดาทั่วไปรวมทั้งหนังสือหายาก การทำบัญชีหนังสือของหอสมุดแห่งชาติไม่มีแต่เปลี่ยนเป็นการลงทะเบียนหนังสือใหม่ที่ได้รับ

การทำบัตรรายการสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์นั้น เพียงแต่ทรงริเริ่ม แต่ยังไม่ได้ลงมือกระทำ ซึ่งปัจจุบันหอสมุดแห่งชาติได้จัดทำบัตรรายการในขนาดเล็กลงคือ ๓ x ๕ นิ้ว และลงข้อมูลละเอียดกระชับกว่าแบบเก่า ซึ่งลงสั้น ๆ เหมือนบรรณานุกรม แบบปัจจุบันได้มาตรฐานสากลตามหลักที่ต่างประเทศนิยมใช้เพราะวิชาบรรณารักษศาสตร์เจริญขึ้นกว่าแต่เดิมมาก ตู้บัตรรายการของหอสมุดแห่งชาติจะรวมบัตรรายการของหนังสือไว้ที่ชั้น ๑ ของหอสมุดแห่งชาติ โดยแยกเป็นบัตรผู้แต่ง บัตรชื่อเรื่อง บัตรหัวเรื่อง และมีตู้บัตรรายการของหนังสือหายากที่ชั้น ๓ มีบัตรรายการที่ห้องประเทศไทยโดยเฉพาะ

งานจัดหมู่และทำบัตรรายการหนังสือในปัจจุบันได้มีหน้าที่เพิ่มมากขึ้น คือ มีการทำสารสังเขป มีการศึกษาค้นคว้ารวบรวมหนังสือคู่มือ จัดทำเอกสารเกี่ยวกับการจัดหมู่หนังสือ และทำบัตรรายการ ให้คำแนะนำปรึกษาและอบรมในก้านจัดหมู่หนังสือและทำบัตรรายการแก่ห้องสมุดอื่น ร่วมมือและประสานงานกับห้องสมุดอื่น ๆ ทั้งในและต่างประเทศในด้านการจัดหมู่ และทำบัตรรายการหนังสือ จัดทำบัตรสำเร็จรูปและสหบัตรหนังสือในหอสมุดต่าง ๆ ทั่วประเทศ อันเป็นการทำงานทางวิชาการบรรณารักษศาสตร์และงานบริการสังคมอย่างกว้างขวางเพิ่มขึ้น

๔. งานบริการหนังสือ เป็นหน้าที่ของงานฝ่ายบริการมุ่งให้บริการแก่คนทั่วไป ซึ่งแตกต่างจากสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ที่ให้บริการเฉพาะสมาชิกประเภทต่าง ๆ หอสมุดแห่งชาติปัจจุบันให้บริการแก่สมาชิก (มีประเภทเดียว) และไม่ใช่สมาชิก โดยงดบริการยืมหนังสือออกต่างกับสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ที่ให้สมาชิกยืมหนังสือ การให้ผู้ใช้ห้องสมุดเซ็นชื่อก่อนเข้าใช้ห้องสมุดสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ปัจจุบันได้เลิกไป ปัจจุบันให้ทำบัตรสมาชิกและนับสถิติโดยเครื่องนับกดด้วยมือและเก็บสถิติตามห้องต่าง ๆ หลายประเภท เช่น เพศผู้เข้าใช้ อายุ วารสารหนังสือที่มีกานำออกอ่าน

๔.๑ บริการแนะนำการค้นหาหนังสือ เอกสารต่าง ๆ

๔.๒ บริการตอบคำถาม เรื่องราวต่าง ๆ จากหนังสือและสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

ยกเว้น วารสาร หนังสือพิมพ์ จุลสาร

๔.๓ ดูแลตรวจสอบ การค้นหนังสือ การเก็บหนังสือ ซ่อมแซมหนังสือ

๔.๔ แนะนำวิธีใช้บัตรรายการประเภทต่าง ๆ

๔.๕ เก็บสถิติการใช้ห้องสมุด

๔.๖ สสำรวจความต้องการหนังสือจากผู้อ่าน

๔.๗ ค้นคว้าปรับปรุงจัดทำคู่มือปฏิบัติงานในการช่วยผู้อ่านค้นหาหนังสือโดยทำ

บรรณานุกรม ตรรชนีค้น เรื่อง

๔.๘ ให้บริการข่าวสาร บรรณานุกรมรายชื่อหนังสือทั่วไป และเฉพาะวิชา

๔.๙ บริการนำชมหอสมุดแห่งชาติ

๔.๑๐ ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ห้องสมุด นักศึกษาสถาบันต่าง ๆ

ปัจจุบันหอสมุดแห่งชาติมีหนังสือให้บริการทุกหมวดสาขาวิชา โดยจัดหนังสือแบ่งไว้
เป็นห้องบริการดังนี้

๑. ห้องหนังสือทั่วไป มีหนังสือให้บริการเกือบทุกหมวด ยกเว้น หมวด ๑๐๐-๓๐๐
มีหนังสือภาษาไทยและภาษาอื่น ๆ
๒. ห้องศาสนา ปรัชญา สังคมศาสตร์ มีหนังสือให้บริการ ๓ หมวด ทั้งภาษาไทย
อังกฤษ คือ หมวดศาสนา ปรัชญา สัตยศาสตร์ และสังคมศาสตร์
๓. ห้องเอเชีย มีหนังสือชีวประวัติบุคคลสำคัญ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เอเชีย
และยุโรป ศิลปและวรรณคดีประเภทต่าง ๆ
๔. ห้องไทย มีหนังสือทุกสาขาวิชาที่เกี่ยวกับประเทศไทย
๕. ห้องวิจิตรวาทการ (ห้องค้นคว้า ๓๑๒) มีหนังสือเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทย
เป็นภาษาอังกฤษและไทย รวมทั้งงานวิจัย วิทยานิพนธ์
๖. ห้องพระมงกุฎฯ (ห้องหนังสือหายาก) ส่วนมากเป็นหนังสือส่วนพระองค์มีเล่มเดียว
๗. ห้องอนุমানราชชน เป็นหนังสือจากห้องสมุดส่วนตัวของพระยาอนุমানราชชน
ส่วนใหญ่เป็นวรรณคดี

การจัดห้องบริการของหอสมุดแห่งชาติปัจจุบันแตกต่างจากสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์
คือพระองค์จัดเป็นห้องหนังสือภาษาต่างประเทศ ห้องตุรการ ห้องหนังสือพระพุทธศาสนา
(เหมือนกับห้องศาสนา) ห้องหนังสือไทย ห้องจดหมายเหตุ ห้องกรรมการและเลขานุการ
ซึ่งเป็นการจัดหนังสือแบบแยกห้องตามเนื้อหาวิชาเหมือนกัน แต่เนื้อหาวิชาผิดกัน ที่เหมือนกัน
คือห้องศาสนาและห้องไทย

๕. งานบริการหนังสือพิมพ์และวารสาร สมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงจัดรวม
วารสารไว้ในห้องหนังสือธรรมาคือวารสารภาษาไทยรวมอยู่ห้องหนังสือภาษาไทย วารสาร
ภาษาอังกฤษรวมอยู่ห้องหนังสือภาษาต่างประเทศ ได้เริ่มแยกรวมเป็นห้องอ่านวารสารใน
สมัยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นสภานายกหอพระสมุดฯ ปัจจุบันหอสมุด
แห่งชาติให้บริการหนังสือพิมพ์และวารสารภาษาไทย และต่างประเทศฉบับปัจจุบัน และฉบับ
ล่วงเวลา รวมทั้งควบคุมการจัดเก็บและรักษาสภาพของหนังสือพิมพ์และวารสารตั้งแต่แรกเริ่ม

จนถึงปัจจุบัน โดยแบ่งการดำเนินงานได้เป็น ๒ อย่าง คือ งานวิชาการ และงานบริการ

งานวิชาการจะทำหน้าที่ลงทะเล เป็นหนังสือพิมพ์และวารสารฉบับปัจจุบันและฉบับ
 เย็บเล่ม ทำตวรรษนี้ค้นเรื่องจากหนังสือพิมพ์ และวารสาร เรื่องที่สำคัญ ๆ เพื่อการค้นคว้า
 ทำกฤตภาคให้หัวเรื่องเพื่อเตรียมบริการ แยกจุลสารที่ได้รับเข้าแฟ้มตามลำดับหัวเรื่อง
 ทำบรรณานุกรมรายชื่อหนังสือพิมพ์และวารสารที่หอสมุดแห่งชาติได้รับและบรรณานุกรมเฉพาะ
 วิชาเพื่อการค้นคว้าและวิจัย ผูกอบรมการปฏิบัติงานบริการหนังสือพิมพ์และวารสารแก่นิสิต
 นักศึกษา ข้าราชการ และบรรณารักษ์ หน่วยงานต่าง ๆ

งานบริการได้แก่การให้บริการการอ่านหนังสือพิมพ์ วารสารฉบับปัจจุบันและ
 ฉบับล่วงเวลาภาษาไทยและต่างประเทศ ภายในห้องสมุด บริการตวรรษนี้ กฤตภาค
 จุลสารและบรรณานุกรม แนะนำวิธีค้นเรื่องจากตวรรษนี้ กฤตภาค จุลสาร และบรรณา-
 นุกรม ที่ได้จัดทำไว้แก่ผู้ที่ค้นคว้าและวิจัยในสาขาวิชาต่าง ๆ บริการตอบคำถามโดยตรง
 และทางโทรศัพท์ จัดรวบรวมหนังสือพิมพ์และวารสารฉบับล่วงเวลาเข้าเล่มเพื่อให้บริการ
 คัดเลือกหนังสือพิมพ์และวารสารเก่าที่หายาก นำไปถ่ายไมโครฟิล์มให้บริการในรูปแบบไมโครฟิล์ม
 ดังตัวอย่างสถิติงานบริการวารสารต่าง ๆ ในปี ๒๕๒๔ นี้คือ

จำนวนผู้เข้าอ่านวารสารและหนังสือพิมพ์	๑๙๐,๐๕๒ คน
ให้บริการตอบคำถาม	๓๐๐ รายการ
ผู้เข้าอ่านวารสารและหนังสือพิมพ์	๔,๗๓๑ คน
จำนวนวารสารและหนังสือพิมพ์ที่มีผู้ยืม	๑,๐๗๔,๖๙๕ ฉบับ
จัดรวมวารสารและหนังสือพิมพ์ไปเย็บเล่ม	๑,๔๙๕ เล่ม
ส่วนจดหมายถึงสำนักพิมพ์แจ้งการให้หมายเลข	
ประจำวารสารสากล	๒๓๙ ฉบับ

จะเห็นได้ว่างานบริการหนังสือพิมพ์และวารสารหอสมุดแห่งชาติปัจจุบันเจริญขึ้นจาก
 สมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์มากมีบริการมากขึ้น

๖. งานบริการหนังสือภาษาโบราณของหอสมุดแห่งชาติ สมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ยังไม่ได้ทรงแยกมาจากแผนกหนังสือไทย ที่เป็นต้นฉบับตัวเขียนและแผนกหนังสือพระพุทธศาสนา คงรวมอยู่ใน ๒ แผนกนี้ มีบริการให้การค้นคว้า มาคัดลอก มาชมได้ และมีพนักงานแปล คัดลอกทำสำเนาหนังสือไว้ แต่ไม่มีบริการจัดทำบรรณานุกรมย่อ เรื่องและบริการถ่ายเอกสารเหมือนปัจจุบันที่วิวัฒนาการเจริญขึ้น หน้าที่ของงานบริการหนังสือภาษาโบราณในปัจจุบันคือ

๖.๑ สำรวจ รวบรวมดูแลหนังสือตัวเขียนที่เป็นสมุดไทยคำ ไทยขาว สมุดข่อย ไบลาน

๖.๒ อ่าน ถอดอักษร และแปลหนังสือตัวเขียนและศิลาจารึก ซึ่งเป็นภาษา ตะวันออก ภาษาไทยโบราณ เป็นภาษาไทย

๖.๓ ศึกษาเรื่องราวในหนังสือตัวเขียนพวกจดหมายเหตุ หมายรับสั่ง ไบบอก วรรณคดี พงศาวดาร ธรรมคดี กฎหมาย ศิลปวิทยาการ ฯลฯ

๖.๔ จัดแบ่งหมวดหมู่หนังสือตัวเขียน

๖.๕ ทำบรรณานุกรม ย่อเรื่อง และตรวจค้นเรื่อง

๖.๖ ให้บริการแก่ผู้มาศึกษาค้นคว้า

๖.๗ ซ่อมแซมคัดลอกเอกสารที่ชำรุดให้คงสภาพใช้การได้เพื่อรักษาต้นฉบับเดิมไว้

๖.๘ บริการนำชมตู้ไทยโบราณ ศิลาจารึก

๖.๙ บริการค้นคว้าจากสำเนาศิลาจารึก

การปฏิบัติงานฝ่ายบริการหนังสือภาษาโบราณ มีดังนี้คือ

๑. บริการเอกสารโบราณทั่วไป จากสถิติในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ มีดังนี้คือ

๑.๑) จำนวนผู้เข้าศึกษาค้นคว้าหนังสือภาษาโบราณ	๗,๒๑๖	คน
๑.๒) จำนวนเอกสารที่นำออกให้บริการมีสมุดข่อย	๖,๔๔๔	เล่ม
สมุดฝรั่ง	๖๒๑	เล่ม
กระดาษสา	๒๑๓	ฉบับ
คัมภีร์ไบลาน	๑,๒๐๐	ผูก
ภาพถ่าย	๔๗	ภาพ
บัญชีเอกสาร	๒,๑๐๔	เล่ม

ผู้วิจัยจะขอลำงาถึงงานฝ่ายต่าง ๆ ของหอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน เปรียบเทียบกับงาน

ในสมัยกรมพระสมมตอมรินทร์ที่พิชิตมา ดังนี้

๑. งานบริหารทั่วไป มีหน้าที่บริหารงานธุรการ บุคคลากร วัสดุครุภัณฑ์ซึ่งปฏิบัติงานสารบรรณ

โต้ตอบ รับจดหมาย งานวัสดุ ทำหน้าที่รวบรวมทำสถิติวัสดุจากทะเบียนของฝ่ายต่าง ๆ มารวมกัน

รวมทั้งสถิติสมาชิก ดังเช่น สถิติใน พ.ศ. ๒๔๖๔ คือ

๑.๑	จำนวนหนังสือที่บริการมีประมาณ	๔๐๒,๓๒๒	เล่ม
๑.๒	วารสารและหนังสือพิมพ์มีประมาณ	๑,๐๖๐	ชื่อเรื่อง
	แยกเป็นภาษาไทย	๖๐๐	ชื่อเรื่อง
	แยกเป็นภาษาอังกฤษ	๔๐๐	ชื่อเรื่อง
	จุลสาร	๕๐๐	ชื่อเรื่อง
	กฤตภาค	๓๕๐	ชื่อเรื่อง
๑.๓	หนังสือโบราณ มี สมุดข่อย	๓๒,๗๘๒	เล่ม
	ใบลาน	๒๕,๒๕๒	คัมภีร์ (เป็นมัด ๆ)
	ใบลานผูก(แยกย่อย)	๓,๓๓๒	ผูก
	กระดาษสา	๘๓,๓๕๔	ชิ้น
	ศิลาจารึก	๘๗	หลัก
๑.๔	จำนวนไมโครฟิล์มที่ถ่ายแล้วประมาณ	๔๕๐	ม้วน
	เครื่องถ่ายไมโครฟิล์ม	๔	เครื่อง
	เครื่องถ่ายเอกสาร	๖	เครื่อง
	เครื่องอ่านไมโครฟิล์ม	๖	เครื่อง
๑.๕	กิจกรรมส่งเสริมการอ่านมี เครื่องฉายภาพยนตร์	๒	เครื่อง
	เครื่องฉายสไลด์	๑	เครื่อง
	เครื่องบันทึกเสียง	๒	เครื่อง
	แผ่นเสียง	๔๐๐	แผ่น
	แผ่นที่	๓,๒๐๐	แผ่น
	ฟิล์มสตริป	๕๘	ม้วน
๑.๖	สถิติสมาชิกทั้งหมดถึงวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๒๔ มี	๔๐๕,๙๓๒	คน

๑.๓) ให้บริการด้านการอ่านไมโครฟิล์มและบริการ

ถ่ายสำเนาเอกสาร

๒๐,๕๕๐ ราย

๒. สำรวจประทับตรา ลงบัญชีและจัดเก็บ สมุดข่อย กระจกสา กระจกฝรั่ง
๓. งานเพิ่มพูนหาหนังสือโดยออกสำรวจ รับบริจาคจากผู้มีศรัทธา
๔. งานส่งเสริมกิจกรรม ส่งบทความคำอ่านจารึกลงวารสารศิลปากร อนุญาตให้ถ่ายภาพตู้พระธรรมเอกสารโบราณ เพื่อเผยแพร่
๕. สงวนและรักษาเอกสารโบราณ โดยส่งเอกสารเย็บเล่มเข้าปกใหม่ นำเอกสารไปถ่ายไมโครฟิล์มเพื่อเก็บรักษาต้นฉบับ
๖. งานเทคนิคและวิชาการ เช่น ทำบัตรรายการคัมภีร์ใบลาน (แบบโบราณ) ทำบัตรรายการสมุดข่อยใบบอก คัดถ่ายถอดอักษรโบราณเป็นอักษรไทย แปลหนังสือโบราณ ภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทยปัจจุบัน อ่านจารึกเรื่องต่าง ๆ แปลจารึกอักษรภาษาต่าง ๆ ทำประวัติจารึก ทำประมวลศัพท์ภาษามอญ ภาษาลาว รวมทั้งเป็นวิทยากรเกี่ยวกับศิลาจารึกหนังสือโบราณ

แผนกหนังสือโบราณนี้ได้เคยทำสำเนารูปถ่ายจากต่างประเทศบ้างในสมัยอาจารย์แมนฆาส ขวสิต เป็นผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติ ได้ทำสำเนาเอกสารจากประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกันในการจัดหา สมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ปัจจุบันได้เลิกไปเพราะไม่มีโครงการ ส่วนการซื้อหนังสือฉบับหัว เขียนนั้น ปัจจุบันแผนกหนังสือยังคงกระทำอยู่เหมือนในอดีตคือจะมีเจ้าหน้าที่ออกไปสำรวจหนังสือ เอกสารโบราณตามร้านค้าของเก่า เช่น สนามหลวง เวียงนครเขษม ถ้าพบเอกสารที่มีค่าก็จะขอซื้อมารวบรวมไว้ให้บริการต่อไป

๗. งานกิจกรรมห้องสมุด ปัจจุบันหอสมุดแห่งชาติ เน้นงานกิจกรรมเพิ่มมากขึ้นจากอดีตมาก ซึ่งสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์มีน้อยมาก เช่น จัดฉายภาพยนตร์เพียงครั้งเดียว จัดงานฉลองหอพระสมุดที่เปิดใหม่เท่านั้น ส่วนหน้าที่ปัจจุบันของงานกิจกรรมหอสมุดแห่งชาตินั้น รับผิดชอบในการส่งเสริมการอ่าน เผยแพร่ความรู้ด้านต่าง ๆ โดยจัดกิจกรรมเผยแพร่ด้วย โสตทัศนวัสดุและโสตทัศนอุปกรณ์ เช่น การจัดนิทรรศการ อภิปราย-บรรยาย ฉายภาพยนตร์

หน้าที่ของงานจัดหาหนังสือของหอสมุดแห่งชาติปัจจุบันที่เพิ่มขึ้นคือ การวิเคราะห์คัดเลือกหนังสือในด้านคุณภาพ ปริมาณ ให้พอกับความต้องการของผู้อ่าน หาแหล่งที่มาของหนังสือใหม่ รวมถึงเรื่องเกี่ยวกับการผลิตหนังสือ เช่น สำนักพิมพ์ การจำหน่ายหนังสือ และจัดทำสถิติเกี่ยวกับการผลิตหนังสือเป็นรายปี ติดต่อขอรับสิ่งพิมพ์จากหน่วยราชการต่าง ๆ ติดต่อหาหนังสือเข้าหอสมุดจากมูลนิธิเอกชน สมาคม องค์การระหว่างประเทศ การเก็บรักษาหนังสือสำรอง คลังฟิล์ม และสิ่งตีพิมพ์ขององค์การระหว่างประเทศ

การจัดหาหนังสือนั้นได้จัดหาหนังสือ วารสาร โสตทัศนวัสดุ ไปพร้อมกัน ดังจำนวนรวมของวัสดุต่าง ๆ ที่จัดหาประจำปีงบประมาณ ๒๕๒๔ คือ

หนังสือภาษาไทยรวม	๒๕,๐๐๓	เล่ม
หนังสือภาษาต่างประเทศรวม	๑๐,๐๓๘	เล่ม
จุลสารภาษาไทย	๑,๔๘๑	เล่ม
จุลสารภาษาต่างประเทศ	๓๒๒	เล่ม
รูปภาพ	๒๑๑	เล่ม
แผ่นเสียง	๓,๔๒๖	แผ่น
ไมโครฟิล์ม	๖๓	ม้วน
โน้ตเพลง	๔๓๔	แผ่น
สไลด์	๑,๐๗๐	เฟรม
เทปบันทึกเสียง	๑,๐๐๒	ม้วน
แผนที่	๓๖	แผ่น
วารสารภาษาไทย	๑๔,๑๗๑	เล่ม
วารสารภาษาอังกฤษ	๗,๔๔๕	เล่ม
หนังสือพิมพ์ภาษาไทย	๓๐,๒๕๑	เล่ม
หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ	๔,๑๐๕	เล่ม
เมื่อรวม เอกสารวัสดุทั้งหมดที่จัดหา มีจำนวน	๑๐๐,๐๗๔	ชิ้น

๓. การจัดหมู่และการทำบัตรรายการหนังสือ ปัจจุบันหอสมุดได้พัฒนาการจัดหมู่หนังสือแตกต่างจากสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์อย่างมาก เพราะสิ่งพิมพ์มีจำนวนมากขึ้น ไม่สามารถจะจัดตามระบบเก่าได้ ประกอบกับการศึกษาทางบรรณารักษศาสตร์เจริญขึ้นในประเทศไทยตามแบบอย่างประเทศทางตะวันตก คือ นิยมจัดหมู่หนังสือตามระบบทศนิยมดิวอี้ (Dewey Decimal Classification) โดยแบ่งตัวเลขออกเป็น ๑๐ หมวดกว้าง ๆ แล้วแบ่งโดยละเอียดออกไป ทำให้สามารถจัดหมวดหมู่หนังสือได้กว้างขวางครอบคลุมทุกสาขาวิชาสะดวกในการค้นคว้าหาได้ง่าย โดยหอสมุดแห่งชาติได้เริ่มใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ซึ่งหอสมุดแห่งชาติสาขาอื่นก็ใช้ระบบนี้ ยกเว้นหอการค้าราชานุกาฬที่ใช้ตามระบบเก่าสมัยสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ปัจจุบันจึงเลิกใช้การจัดหมวดหมู่หนังสือแบบเก่าที่แบ่งเป็น ๓ แผนกใหญ่ แล้วแบ่งหัวเรื่องย่อยลงไปรวมทั้งเลิกใช้การจัดหมู่หนังสือภาษาต่างประเทศที่แบ่งตัวอักษร A-Z ๒๖ หมวด โดยเรียงประเทศมา ของกรมพระสมมตอมรพันธุ์ด้วย ได้ใช้หมวดหมู่หนังสือตามระบบดิวอี้ครอบคลุมหนังสือภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ ยกเว้นสิ่งพิมพ์รัฐบาล อุปกรณ์โสตฯ แผนที่ ศิลาจาริก ไว้หมวดหนังสือพิเศษ โดยแยกไว้ตามห้องต่าง ๆ คือ สิ่งพิมพ์รัฐบาลอยู่ห้องประเทศไทย แผนที่อยู่ห้องบริการทั่วไป ศิลาจาริก รวมทั้งแผนกหนังสือโบราณ การจัดหมู่หนังสือแบบดิวอี้ใช้ในการจัดหนังสือธรรมดาทั่วไป รวมทั้งหนังสือหายาก การทำบัญชีหนังสือของหอสมุดแห่งชาติไม่มีแต่เปลี่ยนเป็นการลงทะเบียนหนังสือใหม่ที่ได้รับ

การทำบัตรรายการสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์นั้น เพียงแต่ทรงริเริ่ม แต่ยังไม่ได้ลงมือกระทำ ซึ่งปัจจุบันหอสมุดแห่งชาติได้จัดทำบัตรรายการในขนาดเล็กลงคือ ๓ x ๕ นิ้ว และลงข้อมูลละเอียดกระชับกว่าแบบเก่า ซึ่งลงสั้น ๆ เหมือนบรรณานุกรม แบบปัจจุบันได้มาตรฐานสากลตามหลักที่ต่างประเทศนิยมใช้เพราะวิชาบรรณารักษศาสตร์เจริญขึ้นกว่าแต่เดิมมาก ตู้บัตรรายการของหอสมุดแห่งชาติจะรวมบัตรรายการของหนังสือไว้ที่ชั้น ๑ ของหอสมุดแห่งชาติ โดยแยกเป็นบัตรผู้แต่ง บัตรชื่อเรื่อง บัตรหัวเรื่อง และมีตู้บัตรรายการของหนังสือหายากที่ชั้น ๓ มีบัตรรายการที่ห้องประเทศไทยโดยเฉพาะ

งานจัดหมู่และทำบัตรรายการหนังสือในปัจจุบันได้มีหน้าที่เพิ่มมากขึ้น คือ มีการทำสารสังเขป มีการศึกษาค้นคว้ารวบรวมหนังสือคู่มือ จัดทำเอกสารเกี่ยวกับการจัดหมู่หนังสือ และทำบัตรรายการ ให้คำแนะนำปรึกษาและอบรมในก้านจัดหมู่หนังสือและทำบัตรรายการแก่ห้องสมุดอื่น ร่วมมือและประสานงานกับห้องสมุดอื่น ๆ ทั้งในและต่างประเทศในด้านการจัดหมู่ และทำบัตรรายการหนังสือ จัดทำบัตรสำเร็จรูปและสหบัตรหนังสือในหอสมุดต่าง ๆ ทั่วประเทศ อันเป็นการทำงานทางวิชาการบรรณารักษศาสตร์และงานบริการสังคมอย่างกว้างขวางเพิ่มขึ้น

๔. งานบริการหนังสือ เป็นหน้าที่ของงานฝ่ายบริการมุ่งให้บริการแก่คนทั่วไป ซึ่งแตกต่างจากสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ที่ให้บริการเฉพาะสมาชิกประเภทต่าง ๆ หอสมุดแห่งชาติปัจจุบันให้บริการแก่สมาชิก (มีประเภทเดียว) และไม่ใช่สมาชิก โดยงดบริการยืมหนังสือออกต่างกับสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ที่ให้สมาชิกยืมหนังสือ การให้ผู้ใช้ห้องสมุดเซ็นชื่อก่อนเข้าใช้ห้องสมุดสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ปัจจุบันได้เลิกไป ปัจจุบันให้ทำบัตรสมาชิกและนับสถิติโดยเครื่องนับกดด้วยมือและเก็บสถิติตามห้องต่าง ๆ หลายประเภท เช่น เพศผู้เข้าใช้ อายุ วารสารหนังสือที่มีกน้อออกอ่าน

๔.๑ บริการแนะนำการค้นหาหนังสือ เอกสารต่าง ๆ

๔.๒ บริการตอบคำถาม เรื่องราวต่าง ๆ จากหนังสือและสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

ยกเว้น วารสาร หนังสือพิมพ์ จุลสาร

๔.๓ ดูแลตรวจสอบ การค้นหนังสือ การเก็บหนังสือ ซ่อมแซมหนังสือ

๔.๔ แนะนำวิธีใช้บัตรรายการประเภทต่าง ๆ

๔.๕ เก็บสถิติการใช้ห้องสมุด

๔.๖ สสำรวจความต้องการหนังสือจากผู้อ่าน

๔.๗ ค้นคว้าปรับปรุงจัดทำคู่มือปฏิบัติงานในการช่วยผู้อ่านค้นหาหนังสือโดยทำ

บรรณานุกรม ตรรชนีค้น เรื่อง

๔.๘ ให้บริการข่าวสาร บรรณานุกรมรายชื่อหนังสือทั่วไป และเฉพาะวิชา

๔.๙ บริการนำชมหอสมุดแห่งชาติ

๔.๑๐ ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ห้องสมุด นักศึกษาสถาบันต่าง ๆ

ปัจจุบันหอสมุดแห่งชาติมีหนังสือให้บริการทุกหมวดสาขาวิชา โดยจัดหนังสือแบ่งไว้เป็นห้องบริการดังนี้

๑. ห้องหนังสือทั่วไป มีหนังสือให้บริการเกือบทุกหมวด ยกเว้น หมวด ๑๐๐-๓๐๐ มีหนังสือภาษาไทยและภาษาอื่น ๆ
๒. ห้องศาสนา ปรัชญา สังคมศาสตร์ มีหนังสือให้บริการ ๓ หมวด ทั้งภาษาไทย อังกฤษ คือ หมวดศาสนา ปรัชญา สัตยศาสตร์ และสังคมศาสตร์
๓. ห้องเอเชีย มีหนังสือชีวประวัติบุคคลสำคัญ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เอเชีย และยุโรป ศิลปและวรรณคดีประเภทต่าง ๆ
๔. ห้องไทย มีหนังสือทุกสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย
๕. ห้องวิจิตรวาทการ (ห้องคั่นคว่ำ ๓๑๒) มีหนังสือเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทย เป็นภาษาอังกฤษและไทย รวมทั้งงานวิจัย วิทยานิพนธ์
๖. ห้องพระมงกุฎฯ (ห้องหนังสือหายาก) ส่วนมากเป็นหนังสือส่วนพระองค์มีเล่มเดียว
๗. ห้องอนุমানราชชน เป็นหนังสือจากห้องสมุดส่วนตัวของพระยาอนุমানราชชน ส่วนใหญ่เป็นวรรณคดี

การจัดห้องบริการของหอสมุดแห่งชาติปัจจุบันแตกต่างจากสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ คือพระองค์จัดเป็นห้องหนังสือภาษาต่างประเทศ ห้องตุรการ ห้องหนังสือพระพุทธศาสนา (เหมือนกับห้องศาสนา) ห้องหนังสือไทย ห้องจดหมายเหตุ ห้องกรรมการและเลขานุการ ซึ่งเป็นการจัดหนังสือแบบแยกห้องตามเนื้อหาวิชาเหมือนกัน แต่เนื้อหาวิชาผิดกัน ที่เหมือนกันคือห้องศาสนาและห้องไทย

๕. งานบริการหนังสือพิมพ์และวารสาร สมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงจัดรวมนวารสารไว้ในห้องหนังสือธรรมาคือวารสารภาษาไทยรวมอยู่ห้องหนังสือภาษาไทย วารสารภาษาอังกฤษรวมอยู่ห้องหนังสือภาษาต่างประเทศ ได้เริ่มแยกรวมเป็นห้องอ่านวารสารในสมัยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นสภานายกหอพระสมุดฯ ปัจจุบันหอสมุดแห่งชาติให้บริการหนังสือพิมพ์และวารสารภาษาไทย และต่างประเทศฉบับปัจจุบัน และฉบับล่วงเวลา รวมทั้งควบคุมการจัดเก็บและรักษาสภาพของหนังสือพิมพ์และวารสารตั้งแต่แรกเริ่ม

จนถึงปัจจุบัน โดยแบ่งการดำเนินงานได้เป็น ๒ อย่าง คือ งานวิชาการ และงานบริการ

งานวิชาการจะทำหน้าที่ลงทะเล เป็นหนังสือพิมพ์และวารสารฉบับปัจจุบันและฉบับ
 เย็บเล่ม ทำตวรรษนี้ค้นเรื่องจากหนังสือพิมพ์ และวารสาร เรื่องที่สำคัญ ๆ เพื่อการค้นคว้า
 ทำกฤตภาคให้หัว เรื่องเพื่อเตรียมบริการ แยกจุลสารที่ได้รับ เข้าแฟ้มตามลำดับหัว เรื่อง
 ทำบรรณานุกรมรายชื่อหนังสือพิมพ์และวารสารที่หอสมุดแห่งชาติได้รับและบรรณานุกรม เฉพาะ
 วิชาเพื่อการค้นคว้าและวิจัย ผูกอบรมการปฏิบัติงานบริการหนังสือพิมพ์และวารสารแก่นิสิต
 นักศึกษา ข้าราชการ และบรรณารักษ์ หน่วยงานต่าง ๆ

งานบริการได้แก่การให้บริการการอ่านหนังสือพิมพ์ วารสารฉบับปัจจุบันและ
 ฉบับล่วงเวลาภาษาไทยและต่างประเทศ ภายในห้องสมุด บริการตวรรษนี้ กฤตภาค
 จุลสารและบรรณานุกรม แนะนำวิธีค้นเรื่องจากตวรรษนี้ กฤตภาค จุลสาร และบรรณา-
 นุกรม ที่ได้จัดทำไว้แก่ผู้ที่ค้นคว้าและวิจัยในสาขาวิชาต่าง ๆ บริการตอบคำถามโดยตรง
 และทางโทรศัพท์ จัดรวบรวมหนังสือพิมพ์และวารสารฉบับล่วงเวลาเข้าเล่มเพื่อให้บริการ
 คัดเลือกหนังสือพิมพ์และวารสารเก่าที่หายาก นำไปถ่ายไมโครฟิล์มให้บริการในรูปแบบไมโครฟิล์ม
 ดังตัวอย่างสถิติงานบริการวารสารต่าง ๆ ในปี ๒๕๒๔ นี้คือ

จำนวนผู้เข้าอ่านวารสารและหนังสือพิมพ์	๑๙๐,๐๕๒ คน
ให้บริการตอบคำถาม	๓๐๐ รายการ
ผู้เข้าอ่านวารสารและหนังสือพิมพ์	๔,๗๓๑ คน
จำนวนวารสารและหนังสือพิมพ์ที่มีผู้ยืม	๑,๐๗๔,๖๙๕ ฉบับ
จัดรวมวารสารและหนังสือพิมพ์ไปเย็บเล่ม	๑,๔๙๕ เล่ม
ส่วนจดหมายถึงสำนักพิมพ์แจ้งการให้หมายเลข	
ประจำวารสารสากล	๒๓๙ ฉบับ

จะเห็นได้ว่างานบริการหนังสือพิมพ์และวารสารหอสมุดแห่งชาติปัจจุบันเจริญขึ้นจาก
 สมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์มากมีบริการมากขึ้น

๖. งานบริการหนังสือภาษาโบราณของหอสมุดแห่งชาติ สมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ยังไม่ได้ทรงแยกมาจากแผนกหนังสือไทย ที่เป็นต้นฉบับตัวเขียนและแผนกหนังสือพระพุทธศาสนา คงรวมอยู่ใน ๒ แผนกนี้ มีบริการให้การค้นคว้า มาคัดลอก มาชมได้ และมีพนักงานแปล คัดลอกทำสำเนาหนังสือไว้ แต่ไม่มีบริการจัดทำบรรณานุกรมย่อเรื่องและบริการถ่ายเอกสารเหมือนปัจจุบันที่วิวัฒนาการเจริญขึ้น หน้าที่ของงานบริการหนังสือภาษาโบราณในปัจจุบันคือ

๖.๑ สำรวจ รวบรวมดูแลหนังสือตัวเขียนที่เป็นสมุดไทยคำ ไทยขาว สมุดข่อย ไบลาน

๖.๒ อ่าน ถอดอักษร และแปลหนังสือตัวเขียนและศิลาจารึก ซึ่งเป็นภาษา ตะวันออก ภาษาไทยโบราณ เป็นภาษาไทย

๖.๓ ศึกษาเรื่องราวในหนังสือตัวเขียนพวกจดหมายเหตุ หมายรับสั่ง ไบบอก วรรณคดี พงศาวดาร ธรรมคดี กฎหมาย ศิลปวิทยาการ ฯลฯ

๖.๔ จัดแบ่งหมวดหมู่หนังสือตัวเขียน

๖.๕ ทำบรรณานุกรม ย่อเรื่อง และตรวจค้นเรื่อง

๖.๖ ให้บริการแก่ผู้มาศึกษาค้นคว้า

๖.๗ ซ่อมแซมคัดลอกเอกสารที่ชำรุดให้คงสภาพใช้การได้เพื่อรักษาต้นฉบับเดิมไว้

๖.๘ บริการนำชมตู้ไทยโบราณ ศิลาจารึก

๖.๙ บริการค้นคว้าจากสำเนาศิลาจารึก

การปฏิบัติงานฝ่ายบริการหนังสือภาษาโบราณ มีดังนี้คือ

๑. บริการเอกสารโบราณทั่วไป จากสถิติในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ มีดังนี้คือ

๑.๑) จำนวนผู้เข้าศึกษาค้นคว้าหนังสือภาษาโบราณ	๗,๒๑๖	คน
๑.๒) จำนวนเอกสารที่นำออกให้บริการมีสมุดข่อย	๖,๔๔๔	เล่ม
สมุดฝรั่ง	๖๒๑	เล่ม
กระดาษสา	๒๑๓	ฉบับ
คัมภีร์ไบลาน	๑,๒๐๐	ผูก
ภาพถ่าย	๔๗	ภาพ
บัญชีเอกสาร	๒,๑๐๔	เล่ม

๑.๓) ให้บริการด้านการอ่านไมโครฟิล์มและบริการ

ถ่ายสำเนาเอกสาร

๒๐,๕๕๐ ราย

๒. สำรวจประทับตรา ลงบัญชีและจัดเก็บ สมุดข่อย กระจกสา กระจกฝรั่ง
๓. งานเพิ่มพูนหาหนังสือโดยออกสำรวจ รับบริจาคจากผู้มีศรัทธา
๔. งานส่งเสริมกิจกรรม ส่งบทความคำอ่านจารึกลงวารสารศิลปากร อนุญาตให้ถ่ายภาพตู้พระธรรมเอกสารโบราณ เพื่อเผยแพร่
๕. สงวนและรักษาเอกสารโบราณ โดยส่งเอกสารเย็บเล่มเข้าปกใหม่ นำเอกสารไปถ่ายไมโครฟิล์มเพื่อเก็บรักษาต้นฉบับ
๖. งานเทคนิคและวิชาการ เช่น ทำบัตรรายการคัมภีร์ใบลาน (แบบโบราณ) ทำบัตรรายการสมุดข่อยใบบอก คัดถ่ายถอดอักษรโบราณเป็นอักษรไทย แปลหนังสือโบราณ ภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทยปัจจุบัน อ่านจารึกเรื่องต่าง ๆ แปลจารึกอักษรภาษาต่าง ๆ ทำประวัติจารึก ทำประมวลศัพท์ภาษามอญ ภาษาลาว รวมทั้งเป็นวิทยากรเกี่ยวกับศิลาจารึกหนังสือโบราณ

แผนกหนังสือโบราณนี้ได้เคยทำสำเนารูปถ่ายจากต่างประเทศบ้างในสมัยอาจารย์แมนฆาส ชาลิต เป็นผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติ ได้ทำสำเนาเอกสารจากประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกันในการจัดหา สมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ปัจจุบันได้เลิกไปเพราะไม่มีโครงการ ส่วนการซื้อหนังสือฉบับหัว เขียนนั้น ปัจจุบันแผนกหนังสือยังคงกระทำอยู่เหมือนในอดีตคือจะมีเจ้าหน้าที่ออกไปสำรวจหนังสือ เอกสารโบราณตามร้านค้าของเก่า เช่น สนามหลวง เวียงนครเขมร ถ้าพบเอกสารที่มีค่าก็จะขอซื้อมารวบรวมไว้ให้บริการต่อไป

๗. งานกิจกรรมห้องสมุด ปัจจุบันหอสมุดแห่งชาติ เน้นงานกิจกรรมเพิ่มมากขึ้นจากอดีตมาก ซึ่งสมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์มีน้อยมาก เช่น จัดฉายภาพยนตร์เพียงครั้งเดียว จัดงานฉลองหอพระสมุดที่เปิดใหม่เท่านั้น ส่วนหน้าที่ปัจจุบันของงานกิจกรรมหอสมุดแห่งชาตินั้น รับผิดชอบในการส่งเสริมการอ่าน เผยแพร่ความรู้ด้านต่าง ๆ โดยจัดกิจกรรมเผยแพร่ด้วย โสตทัศนวัสดุและโสตทัศนอุปกรณ์ เช่น การจัดนิทรรศการ อภิปราย-บรรยาย ฉายภาพยนตร์

การฉายภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และให้บริการด้านโสตทัศนศึกษา เช่น ค้นคว้าภาพ แผนที่ แถบบันทึกเสียง การถ่ายทอด เทปแผ่นเสียง ฯลฯ ตลอดจนรวบรวมโสตทัศนวัสดุต่าง ๆ และงานห้องสมุดดนตรี งานมูมนหนังสือเด็ก

นอกจากนี้งานกิจกรรมยังจัดการอ่านทำนองเสนาะ เพื่อเป็นการส่งเสริมเยาวชน ให้รักและสนใจวรรณคดีและภาษาไทย สามารถอ่านรับรสไพเราะจากบทประพันธ์ทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง งานกิจกรรมหอสมุดแห่งชาติจึงจัดรายการสาธิตการอ่านทำนองเสนาะปีละ ๓ ครั้ง โดยเริ่มวันเสาร์ต้นเดือนกรกฎาคมถึงกันยายนเป็นประจำทุกปี ส่วนรายการสำหรับเด็กของงานกิจกรรมเป็นรายการที่จัดเนื่องในปีเด็กสากล รายการวันเด็กแห่งชาติและรายการ เมษา-พาสูข เพื่อฝึกทักษะ ส่งเสริมความรู้และพัฒนาการเด็กในด้านต่างๆ จัดเฉพาะใน โอกาสพิเศษ ได้จัดรายการวันเด็กแห่งชาติ ๑ วัน ในเดือนมกราคมของทุกปีและรายการ เมษา - พาสูข ในเดือนเมษายน ๑ วัน ของทุกปี เป็นงานสำคัญอีกอย่างหนึ่งของงาน กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน "มูมนหนังสือเด็ก" ซึ่งเริ่มจัดตั้งแต่เดือนมิถุนายน ๒๕๒๔ ซึ่งเป็นปีเด็กสากลเนื่องมาจนถึงปัจจุบันจัด เฉพาะวันเสาร์

งานกิจกรรมส่งเสริมการอ่านนี้ได้จัดขึ้นในส่วนภูมิภาค ณ สาขาหอสมุดแห่งชาติ อินทร์บุรี โดยได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านนักเรียนโรงเรียนอินทร์บุรีและโรงเรียนวัดโบสถ์ อินทร์บุรี ซึ่งอยู่ในบริเวณสาขาหอสมุดแห่งชาติเดือนละครั้ง ซึ่งปัจจุบันงดจัดชั่วคราวเนื่องจาก ขาดแคลนน้ำมัน

งานกิจกรรมใหม่ที่เพิ่มขึ้นมาคือห้องสมุดดนตรีทุนกระหม่อมบริพัตร ได้ตั้งขึ้นที่ หอสมุดแห่งชาติ โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศิริรัตนบุษบง และพระประยูรญาติ ราชสกุลบริพัตร สร้างถวายเป็นถาวรวัตถุเพื่อรำลึกถึงพระเกียรติคุณแห่งจอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในวาระวันคล้ายวันประสูติ ครบ ๑๐๐ ปี ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๒๔ ซึ่งห้องสมุดดนตรีเริ่มก่อสร้างเมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๒๔ เพื่อให้เป็นแหล่งรวบรวมผลงานในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตและเป็นสถานอนุรักษ์วัฒนธรรมทางดนตรีและ เพลงไทย เป็นแหล่งวิชาการ ทางการวิจัยและการศึกษาค้นคว้าทางดนตรีทุกประเภท เป็นแหล่งสนับสนุนการส่งเสริมการ พัฒนาด้านจิตใจให้ประชาชน และเยาวชนได้มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ชื่นชมทำความ

ผลิตเพลงจากดนตรี จัดรวบรวมประวัติความเป็นมาของเพลงไทย ดนตรีไทย เพลงสากล และดนตรีสากล ตลอดจนโน้ตทัศนียภาพต่าง ๆ เกี่ยวกับดนตรีเพลงไทย และ เพลงสากลด้วย สถานที่ตั้งห้องสมุดดนตรีอยู่ ณ อาคารหอสมุดแห่งชาติ

งานกิจกรรมหอสมุดแห่งชาตินี้ ได้มีกิจกรรมบริการผู้ใช้หลายประการ ดังตาราง

สถิติรายการแสดงในปีงบประมาณ ๒๕๒๔ นี้

๑. บรรยาย-อภิปราย	จำนวน ๑๐ ครั้ง	มีผู้เข้าชม-ฟัง	๒,๒๕๑ คน
๒. ฉายภาพยนตร์	จำนวน ๒๔ ครั้ง	มีผู้เข้าชม-ฟัง	๔,๔๒๘ คน
๓. นิทรรศการพิเศษ	จำนวน ๔ ครั้ง	มีผู้เข้าชม-ฟัง	} ๒๓๔,๙๐๔ คน
๔. นิทรรศการประจำเดือน	จำนวน ๓๖ ครั้ง	มีผู้เข้าชม-ฟัง	
๕. สาธิตอ่านทำนองเสนาะ	จำนวน ๓ ครั้ง	มีผู้เข้าชม-ฟัง	๖๔๔ คน
๖. รายการวันเด็กแห่งชาติ	จำนวน ๑ ครั้ง	มีผู้เข้าชม-ฟัง	๓๕๐ คน
๗. รายการเมฆา-พาสาย	จำนวน ๑ ครั้ง	มีผู้เข้าชม-ฟัง	๒๑๑ คน
๘. กิจกรรมและบริการส่งเสริมการอ่าน			
"มุมหนังสือเด็ก"	จำนวน ๕๒ ครั้ง	มีผู้เข้าชม-ฟัง	๕,๔๕๐ คน
๙. จำนวนผู้ใช้บริการในห้องสมุดดนตรี	-	มีผู้เข้าชม-ฟัง	๔,๕๔๔ คน
๑๐. จำนวนหนังสือที่ให้บริการ	-	มีผู้เข้าชม-ฟัง	๑,๐๕๐ คน
๑๑. จำนวนเพลงที่ให้บริการ	-	มีผู้เข้าชม-ฟัง	๒๕,๘๕๓ คน
๑๒. จำนวนภาพที่ให้บริการ	-	มีผู้เข้าชม-ฟัง	๕๐๘ คน
๑๓. จำนวนแผนที่ให้บริการ	-	มีผู้เข้าชม-ฟัง	๑๓๖ คน

รายการที่ ๙, ๑๐, ๑๑ นี้เป็นสถิติเดือนกรกฎาคม - กันยายน ๒๕๒๔

๘. งานไมโครฟิล์ม มีหน้าที่รับผิดชอบคือ

๘.๑ ถ่ายทำไมโครฟิล์ม ไมโครการ์ด และการทำสำเนาด้วยวิธีอื่น ๆ

๘.๒ เก็บรักษาไมโครฟิล์มเป็นหมวดหมู่เพื่อให้บริการแก่ผู้อ่าน

๘.๓ ถ่ายอัดและเก็บฟิล์มภาพที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อการศึกษา

๘.๔ ลงทะเบียนและทำบัญชีไมโครฟิล์ม

๘.๕ ควบคุมดูแล รักษาสภาพของไมโครฟิล์มและเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ให้
ใช้การได้อยู่เสมอ ดังสถิติผลการปฏิบัติงานในปีงบประมาณ ๒๕๒๔ คือ

๑) ถ่าย และทำสำเนาไมโครฟิล์มหนังสือเอกสารต่าง ๆ	๔๑๘,๒๐๐ หน้า
๒) ถ่ายไมโครแจ็กเก็ต (Micro-Jacket) หนังสือ และเอกสารต่าง ๆ	๒๑๔,๓๕๐ หน้า
๓) ถ่ายและขยายภาพให้ทางราชการและประชาชน	๔,๕๑๕ ภาพ
๔) ถ่ายสำเนาหนังสือและเอกสารต่าง ๆ ให้ทางราชการ และประชาชน	๒๒๓,๕๕๓ หน้า
๕) บริการประชาชนอ่านไมโครฟิล์ม	๖๑๘ คน
๖) บริการประชาชนถ่ายสำเนาเอกสาร	๑๑,๕๖๔ คน
๗) นำชมงานไมโครฟิล์ม	๑,๕๑๓ คน

๘.๖ งานซ่อมและบูรณะหนังสือ มีหน้าที่รับผิดชอบในการซ่อมและบูรณะหนังสือหรือ
เอกสารที่ชำรุด เย็บเล่ม เข้าปกเคียนทอง เขียนสันหนังสือ ตลอดจนควบคุมและรักษา
สภาพของอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ ในการซ่อมหนังสือ ดังสถิติการปฏิบัติงานใน
ปีงบประมาณ ๒๕๒๔ คือ

๘.๖.๑ ซ่อมหนังสือ เย็บ และเข้าปกแข็ง เคียนทอง	๖,๐๕๑ เล่ม
๘.๖.๒ เขียนเลขหมู่และติดจุดสีสัญลักษณ์ห้อง	๑,๕๖๗ เล่ม
๘.๖.๓ จัดทำปกหนังสือ	๑,๕๓๐ เล่ม
๘.๖.๔ เย็บและเข้าเล่มหนังสือปกอ่อน	๔๕๔ เล่ม
๘.๖.๕ เย็บและเข้าเล่มหนังสือหายากที่ถ่ายสำเนาใหม่	๑๓๕ เล่ม

๑๐. งานหอสมุดแห่งชาติสาขา มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินกิจการหอสมุดแห่งชาติ
สาขาคือการสรรหารวบรวมหนังสือเข้าหอสมุดฯ การบริการค้นหาหนังสือแก่ประชาชน ตลอดจน
จัดกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับห้องสมุด และประสานงานกับหอสมุดแห่งชาติส่วนกลาง ห้องสมุด
ประชาชน และห้องสมุดมหาวิทยาลัยและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวบรวมสมบัติ ศิลป-
วัฒนธรรมแห่งชาติ ในท้องถิ่นในรูปแบบลักษณะของ เอกสารหนังสือ โดยบริการให้เกิดประโยชน์แก่
ชุมชนและเป็นการรักษาวัฒนธรรม

ฝ่ายหอสมุดแห่งชาติสาขาในกรุงเทพฯ มีดังนี้คือ

หอตำราพระราชานุญาต ตั้งอยู่ที่ถนนหน้าพระธาตุ กรุงเทพฯ ๒ โทร ๒๒๑-๖๔๓๐/
รวบรวมหนังสือของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โดยทายาทมอบให้ เป็นหนังสือส่วน
พระองค์ที่นิพนธ์ และมีสิ่งของส่วนพระองค์แสดงไว้ ให้บริการทั่ว ๆ ไป มีหนังสือที่มีคุณค่า
สูงโดยไม่ซ้ำกับแหล่งอื่น เป็นหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดี ซึ่งได้จัดทำสำเนา
หนังสือส่งไปไว้ที่หอสมุดแห่งชาติด้วย เปิดบริการตามเวลาราชการ จันทร์ - ศุกร์ เวลา
๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. หยุดวันเสาร์ - อาทิตย์

ศูนย์นราธิปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ตั้งอยู่ที่ถนนหน้าพระธาตุ กรุงเทพฯ ๒
โทร ๒๒๒-๘๖๘๗ เป็นที่รวบรวมหนังสือส่วนพระองค์ของศาสตราจารย์ พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ
กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ส่วนใหญ่เป็นหนังสือทางสาขาสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะงานพระ
นิพนธ์ของพระองค์ท่าน เปิดบริการ จันทร์ - ศุกร์ เวลา ๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. หยุด
วันเสาร์ - อาทิตย์

หอวชิราวุธานุสรณ์ ตั้งอยู่ทางด้านข้างขวาของหอสมุดแห่งชาติ เป็นที่จัดเก็บรวบรวม
พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และหนังสืออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระองค์
ทำการค้นคว้าวิจัยทางานพระราชนิพนธ์ของพระองค์และทำสารสังเขปทุกเรื่อง ค้นหานามแฝงของ
พระองค์ จัดแสดงละครพระราชนิพนธ์ รวบรวมสกุลพระราชนิพนธ์ ของใช้ส่วนพระองค์ เมื่อวันที่ ๑
มกราคม ๒๕๒๔ ในโอกาสฉลองวันพระราชสมภพครบ ๑๐๐ ปี รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณ
ค่าก่อสร้างให้เป็นส่วนใหญ่ และมีผู้บริจาคสมทบอีกส่วนหนึ่ง วัตถุประสงค์เพื่อเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนี้ก่อสร้างแล้วเสร็จเพียง ๒ ชั้น เปิดบริการ
แบบห้องสมุดเฉพาะ ในระยะแรกการดำเนินการอยู่ในฝ่ายสาขาของหอสมุดแห่งชาติ นับแต่การ
ก่อสร้างจนเปิดบริการในปีแรก จนถึงเดือนเมษายน ๒๕๒๕ ได้มีการแยกงานหอวชิราวุธานุสรณ์
ออกเป็นกองอิสระเป็นการภายในโดยคำสั่งกรมศิลปากร

ปัจจุบันหอวชิราวุธานุสรณ์ มีหนังสือภาษาไทย ๒,๕๐๘ เล่ม ภาษาอังกฤษ
๒๐๐ เล่ม จุลสาร ๓๓๓ ฉบับ สิ่งของ ๔๑ ชิ้น ภาพ ๓๖๔ ภาพ สไลด์ ๑๖๘ แผ่น เทป
๔๕ ม้วน มีที่นั่งค้นคว้า ๖๒ ที่ เปิดให้บริการตั้งแต่วันจันทร์ - ศุกร์ เวลา ๘.๐๐ - ๑๖.๐๐ น.

ฝ่ายหอสมุดแห่งชาติสาขาภูมิภาค เปิดทำการแล้วมีดังนี้คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช
จังหวัดลำพูน จังหวัดสิงห์บุรี โดยมีหน้าที่บริการประชาชนในท้องถิ่น รวบรวม

สมบัติวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นนั้น ของแต่ละท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียง ติดต่อบริษัทงานกับ สำนักพิมพ์ โรงพิมพ์ท้องถิ่น เพื่อรวบรวมสำนักพิมพ์ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ ติดต่อกับวัด คุหาบตี เพื่อรวบรวมสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติด้วย และมีแผนกพิเศษรวบรวมเอกสารท้องถิ่น ไว้ พร้อมทำสาระสังเขปและครรขณี หอสมุดแห่งชาติสาขานี้จะจัดกิจกรรมตามวันสำคัญหรือ เป็นครั้งคราว โดยหอสมุดแห่งชาติส่วนกลางส่งไปให้ เช่น การจัดนิทรรศการการฉลองครบ รอบ ๑๐๐ ปี วันพระบรมราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สาขา นครศรีธรรมราช

ห้องสมุดสาขาต่าง ๆ มีที่ตั้ง วันเวลาเปิดบริการดังนี้

๑. สาขาหอสมุดแห่งชาติอินทร์บุรี ตั้งอยู่ที่วัดโบสถ์ อำเภอนอินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี เปิดทุกวัน เวลา ๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. ปิดวันโกนวันพระ บริการหนังสืออ่าน สำหรับประชาชนทั่วไปทุกสาขาวิชา

๒. สาขาหอสมุดแห่งชาติลำพูน ตั้งอยู่ที่วัดพระธาตุศรีบุญชัย อำเภอมือง จังหวัดลำพูน เปิดวันพุธ - อาทิตย์ เวลา ๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. บริการหนังสืออ่านสำหรับ ประชาชนทั่วไปทุกสาขาวิชา

๓. สาขาหอสมุดแห่งชาตินครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ที่ศาลามีชัย ถนนราชดำเนิน อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เปิดวันพุธ - อาทิตย์ เวลา ๘.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. บริการหนังสืออ่านสำหรับประชาชนทั่วไปทุกสาขาวิชา

นอกจากนี้ก็มีสาขาหอสมุดแห่งชาติสาขาที่จังหวัดชลบุรี และหอสมุดแห่งชาติที่ จังหวัดสงขลา ซึ่งอยู่ระหว่างดำเนินการจะเปิดใน พ.ศ. ๒๕๒๕ นี้

๑๑. งานศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (International Serials Data System-Southeast Asia Regional Center ISDS - SEA) จัดตั้งขึ้นปี พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยความร่วมมือของกลุ่มประเทศสมาชิก ๕ ประเทศ คือ ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และประเทศไทย จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. สร้างแหล่งข้อมูลวารสารแห่งภูมิภาคโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์

๒. เป็นตัวกลางที่จะนำข้อมูลวารสารในภูมิภาคส่งต่อไปยังศูนย์สากล ตลอดจนเป็นศูนย์ประสานงานระหว่างศูนย์ฯ แห่งชาติกับศูนย์สากล รับข้อมูลวารสารทั้งหมดจากศูนย์สากลมาไว้ที่ภูมิภาค

๓. ควบคุมทางบรรณานุกรม โดยให้มีการบันทึกข้อมูลวารสารที่ตีพิมพ์ในภูมิภาคให้เป็นไปตามแนวทางกำหนดและมาตรฐานสากล

๔. ส่งเสริมให้มีความร่วมมือกันในระหว่างประเทศสมาชิก โดยศูนย์มีหน้าที่และความรับผิดชอบดังนี้

๑. จัดตั้งและบำรุงรักษาแหล่งข้อมูลแห่งภูมิภาคโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์
๒. เผยแพร่ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลแห่งภูมิภาคไปยังประเทศสมาชิกและศูนย์สากล
๓. เป็นตัวกลางประสานงานระหว่างศูนย์ฯ แห่งชาติกับศูนย์สากล
๔. จัดประชุมผู้อำนวยการศูนย์แห่งชาติต่าง ๆ
๕. จัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานวารสารจากศูนย์แห่งชาติต่าง ๆ ในข่ายงานของงานศูนย์ฯ ภูมิภาค
๖. บริการตอบคำถามเกี่ยวกับข้อมูลวารสารแก่ผู้ใช้ข้อมูล

ภายใต้การประสานงานของศูนย์ฯ แห่งภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ศูนย์ฯ ประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคดำเนินงานหลักของศูนย์ใน เรื่องกรอกข้อมูลวารสารลงในแบบกรอกข้อมูล ซีแจ้งแก่ผู้จัดพิมพ์วารสารให้รู้จักรหัสหมายเลขวารสารระหว่างชาติ และขอความร่วมมือให้ตีพิมพ์รหัสหมายเลขวารสาร ลงในวารสารทุกเล่ม โดยให้ส่งเจ้าหน้าที่ของศูนย์ฯ แต่ละแห่งมารับการฝึกอบรมที่ศูนย์ฯ แห่งภูมิภาค ๒ ครั้ง โดยศูนย์ฯ มีจุดมุ่งหมายที่จะควบคุมสิ่งพิมพ์ประเภทวารสารให้มีการบันทึกข้อมูลวารสารที่ดำเนินการอยู่ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ให้เป็นแบบแผนเดียวกัน โดยกำหนดให้ใช้รหัสหมายเลขประจำวารสารสากล (International Standard Serial Number - ISSN) ซึ่งเป็นรหัสหมายเลขเฉพาะของวารสารแต่ละเล่มที่ตีพิมพ์ในประเทศสมาชิก ศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติของประเทศสมาชิกต่าง ๆ จะเป็นผู้กำหนดให้ใช้หมายเลข ๘ ตัว โดยร่วมมือกับสำนักพิมพ์ ให้พิมพ์เลข ISSN ลงบนหน้าปกวารสาร

การจัดพิมพ์ เลขสากลนี้จะช่วยให้สิ่งพิมพ์ประเภทวารสารที่ผลิตในประเทศสมาชิกได้แพร่หลายไปทั่วโลก และช่วยให้การติดต่อระหว่างผู้ใช้และผู้พิมพ์วารสารทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว โดยศูนย์ฯ มีสำนักงานตั้งอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ ประเทศไทย มีผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ฯ ทางศูนย์ฯ ได้จัดพิมพ์ข้อมูลวารสารแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ISDS-SEA Bulletin) เล่มที่ ๑ ขึ้น เป็นการรวบรวมข้อมูลวารสารของประเทศสมาชิก ๔ ประเทศในภูมิภาคออกเผยแพร่

การปฏิบัติงานของศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปีงบประมาณ ๒๕๒๔ มีดังนี้คือ

๑. รับแบบกรอกข้อมูลจากประเทศสมาชิกรวม	๖๓๔	รายการ
๒. ตรวจสอบแก้ไขข้อมูลในแบบกรอกข้อมูลที่ได้รับจากศูนย์ฯ ชาติต่าง ๆ	๔๒๑	รายการ
๓. ส่งแบบกรอกข้อมูลวารสารที่แก้ไขแล้วให้ศูนย์สากลที่ปารีส	๘๓๘	รายการ
๔. บันทึกข้อมูลลง diskette	๑,๔๕๖	รายการ
๕. ทำข้อมูลผ่านโปรแกรมตรวจแก้ Data Base และออก Print Out เพื่อใช้เป็นต้นฉบับในการพิมพ์ ISDS-SEA Bulletin Vol 1, no. 2	๑,๒๗๐	รายการ
๖. นำข้อมูล Union List ผ่านโปรแกรมเพื่อออกเป็นต้นฉบับในรูป Print Out	๑,๑๘๓	รายการ
๗. ติดต่อประสานงานระหว่างศูนย์แห่งชาติและศูนย์สากลที่ปารีส	๑๒๕	ครั้ง
๘. จัดพิมพ์ List of Generic Terms		
๙. ให้หมายเลขวารสารสากลและกรอกข้อมูลวารสารลงในแบบกรอกมาตรฐานสากล	๑๗๗	รายการ
๑๐. กรอกข้อมูล Union List of International Serials in Southeast Asia	๑๐๗	รายการ
๑๑. จัดทำต้นฉบับ Generic Terms เพื่อใช้เป็นคู่มือกรอกข้อมูล	๑	เล่ม

๑๒. โครงการจัดทำบรรณานุกรมด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ (Computerized National Bibliography Project) ซึ่งในวิชาบรรณารักษศาสตร์ถือว่าเป็นงานควบคุมบรรณานุกรมระดับชาติ หอสมุดแห่งชาติได้เริ่มโครงการจัดทำบรรณานุกรมแห่งชาติด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยได้รับความช่วยเหลือจากองค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (Unesco) ซึ่งที่ปรึกษาชื่อ Mr. Stephen W. Massil มาช่วยวางระบบงานใช้คอมพิวเตอร์ช่วย และหอสมุดแห่งชาติได้ขอความร่วมมือจากศูนย์ประมวลผลแห่งประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติ ระบบงานบรรณานุกรมแห่งชาตินั้นได้ดัดแปลงมาจากระบบ MARC ที่มหาวิทยาลัยเบอริงแฮมใช้ทำบรรณานุกรมอยู่ โดยหอสมุดแห่งชาติได้เชิญ หัวหน้าบรรณารักษ์ห้องสมุด สถาบันและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ภายในประเทศประชุมเพื่อแจ้งให้ทราบโครงการจัดทำบรรณานุกรมแห่งชาติ และในโอกาสเดียวกัน ขอความร่วมมือจากผู้เข้าร่วมประชุมผลิตสหบรรณานุกรมแห่งชาติ (National Union Catalogue) และจัดการพิมพ์บัตรรายการหนังสือ หลังการประชุมได้จัดให้มีการอบรมบรรณารักษ์ที่ร่วมดำเนินงานในโครงการนี้เกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นของคอมพิวเตอร์ การใช้คอมพิวเตอร์กับงานห้องสมุด ระบบ MARC ของหอสมุดรัฐสภาอเมริกันและการลงรายการใน Input sheet ๓ ครั้ง

การดำเนินงานบรรณานุกรมแห่งชาติ ได้เริ่มในเดือน พฤษภาคม ๒๕๑๔ มาโดยศูนย์ประมวลผลแห่งประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ช่วยเหลือด้านการเขียนโปรแกรมทดลองโปรแกรม แจาะข้อมูลลงในบัตรเจาะและ Proof list ให้บรรณารักษ์ตรวจ โดยมีห้องสมุดที่ร่วมในโครงการ ๑๖ แห่ง คือ

๑. หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๒. ห้องสมุดคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๓. ห้องสมุดคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๔. ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๕. สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๖. หอสมุดคณะแพทยศาสตร์ ศิริราช มหาวิทยาลัยมหิดล
๗. ห้องสมุดคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
๘. ห้องสมุดกรมวิทยาศาสตร์
๙. ห้องสมุดธนาคารกรุงเทพ
๑๐. ห้องสมุดและศูนย์สารนิเทศ ธนาคารแห่งประเทศไทย
๑๑. สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
๑๒. สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยรามคำแหง
๑๓. สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๑๔. สำนักบรรณสารการพัฒนา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
๑๕. ห้องสมุดสำนักงานสถิติแห่งชาติ
๑๖. หอสมุดแห่งชาติ

จุดประสงค์ของบรรณานุกรมแห่งชาติด้วยคอมพิวเตอร์ ได้กำหนดไว้ว่าจะออก
 ราย ๓ เดือน คือ มีนาคม มิถุนายน กันยายน และธันวาคม โดยฉบับเดือนธันวาคมจะ
 พิมพ์รายการทั้งหมดที่พิมพ์ใน ๓ ฉบับแรก พร้อมกับมีครรชณิผู้แต่ง ชื่อเรื่อง และครรชณิ
 ชื่อผู้ตายด้วย ในรายการหลักจะเรียงตามเลขหมู่ ทศนิยมของคิวอี้ โดยมีเลขหมู่หลักนำ
 ทุกหมวด แต่หัวเรื่องอยู่ข้างล่าง และจะพิมพ์รวมเล่มทุก ๓ หรือ ๕ ปี หนังสือบรรณานุกรม
 แห่งชาติด้วยคอมพิวเตอร์ เล่มที่ได้จัดทำไปแล้วคือ บรรณานุกรมแห่งชาติประจำปี ๒๕๑๔ เล่ม ๑
 และบรรณานุกรมแห่งชาติประจำปี ๒๕๑๔ เล่ม ๒ ข้อมูลที่อยู่ในฐานข้อมูล (Data Base)
 นี้จะได้อใช้สำหรับการจัดทำบรรณานุกรมแห่งชาติและการผลิตบัตรรายการสำเร็จรูป โดยใช้
 เครื่องคอมพิวเตอร์ต่อไป โดยข้อมูลที่อยู่ในรูป Input Sheet จะแยกตามสำนักพิมพ์เพื่อ
 ลงเลข ISBN (International Standard Book Number) และจะจัดเป็นชุดเพื่อส่ง
 ให้เจ้าหน้าที่เจาะลงแผ่น Diskette ต่อไป ข้อมูลใน Diskette จะนำไปถ่ายลงเทป
 ให้ศูนย์ประมวลผลฯ จัดทำปรีฟออกมา เพื่อบรรณารักษ์จะได้ตรวจสอบ แก้ไขข้อมูลที่เจาะลง
 แผ่น Diskette ถ้าผิดก็แก้ไขตามลำดับ เมื่อแก้ไขข้อมูลลงเทปเรียบร้อยแล้ว จะนำไปให้
 เจ้าหน้าที่เขียนโปรแกรมดำเนินการต่อไป เพื่อให้ได้รายงานที่จะเป็นต้นฉบับสำหรับพิมพ์เป็น เล่ม
 ต่อไป

ตารางเปรียบเทียบงานหอสมุดฯ สมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์กับหอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน

หอสมุดฯ สมัยกรมพระสมมตอมรพันธุ์	หอสมุดแห่งชาติปัจจุบัน
งานบริหาร (รวมงานพิมพ์หนังสือ)	งานบริหารทั่วไป (รวมงานผลิตหนังสือ เอกสาร)
งานจัดหาหนังสือ	งานจัดหาหนังสือ
งานจัดหมู่ทำบัญชีหนังสือ	งานจัดหมู่และทำบัตรรายการ
งานบริการ	งานบริการหนังสือ
	งานบริการหนังสือพิมพ์และวารสาร
	งานบริการหนังสือภาษาโบราณ

สรุปได้ว่างานทั้ง ๔ ฝ่ายของหอสมุดแห่งชาติในปัจจุบันนี้มีพื้นฐานพัฒนามาจากสมัยที่กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงเป็นสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร เป็นผู้ริเริ่มขึ้นและได้ใช้ตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบันซึ่งงานก้าวหน้ามากขึ้น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านผลงานที่เกี่ยวข้องกับหอสมุดแห่งชาติของพระองค์ท่าน ปรากฏว่างานของพระองค์ท่านที่เคยทรงกระทำในด้านงานบริหาร จัดหมู่หนังสือ ทำบัญชีและบัตรรายการ จัดหาหนังสือ งานบริการ และงานบรรณารักษณ์หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ที่ได้มาตรฐานสากลในปัจจุบัน ทั้งสอดคล้องคล้ายคลึงกับงานในปัจจุบันนี้บางส่วน ทรงมีความเอาใจใส่งานเป็นเวลานานอย่างดีและทรงมีคุณสมบัติของบรรณารักษ์ ภายในพระองค์หลายประการคือ ความทันสมัย ความละเอียดรอบคอบ ความก้าวหน้าในการศึกษาค้นคว้า ความรอบรู้พร้อมด้วยสติปัญญาอันเปี่ยมพร่าจ้องมองการณ์ไกล เป็นต้น

ส่วนภาคผนวกนั้นให้ความรู้เพิ่มเติมจากเนื้อหารายละเอียดภายในบทที่ ๒ และ ๓ ได้เป็นอย่างดี

เท่าที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่ากรมพระสมมตอมรพันธุ์ทรงมีอุตสาหะวิริยะในการทำงานทุกอย่างในหลาย ๆ ด้าน และทรงมีพระสติปัญญาที่ปราดเปรื่อง เมื่อได้ทรงตัดสินพระทัยทำเรื่องใดแล้วก็ประสบผลสำเร็จ เป็นคุณประโยชน์ต่อครอบครัว ต่อผู้อื่น และต่อประเทศชาติมาโดยตลอด กรมพระสมมตอมรพันธุ์จึง เป็นอีกผู้หนึ่งที่บริพารของพระองค์ได้แต่งคำประพันธ์ถวายเป็นพระเกียรติยศแก่พระองค์ว่า

ขอลูร้อย	พรรษา เสศเฮย
พระจงปรากฏ	กฏแผ้ว
พระเพ็ญผา	ศุภจิตร กายเฮย
พระกายแก้ว	แก้วน้ทั้งแรงเพียรฯ

ข้อเสนอแนะ

๑. วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ศึกษาพระประวัติและงานพระนิพนธ์ ผลงานที่เกี่ยวข้อง หอสมุดแห่งชาติของกรมพระสมมตอมรพันธุ์ เฉพาะขณะที่ทรง เป็นกรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งล้วนเป็น เรื่องที่แสดงถึงผลงานอัน เป็นหน้าที่ของบรรณารักษ์ต่อสังคม เช่น การจูงใจคนให้เห็นคุณค่าของหนังสือฉบับเขียน และหนังสือทางพุทธศาสนา อันเป็นสมบัติเก่าแก่ของไทยที่ควรอนุรักษ์ และทรงบำเพ็ญพระองค์ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมทั้งสิ้น ผลงานดังกล่าวนั้นยังอนุรักษ์ไว้ เป็นที่ศึกษาค้นคว้าของมหาชนอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะงานพระนิพนธ์หลายเรื่อง ได้กลายเป็นหนังสือหายากที่มีค่าในปัจจุบัน เป็นที่ต้องการศึกษาค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์ นักวรรณคดี เช่น ประกาศพระราชพิธี ตำนานพระโกษฐ์ เรื่องตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ตั้งเจ้าพระยากรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้น โดยเฉพาะผลงานชิ้นเอกคือการแปลเรื่องนิบาตชาดก จำนวน ๒๕ เรื่อง นั้นได้ใช้เป็นที่ศึกษาค้นคว้าของพระภิกษุสงฆ์สามเณร และบุคคลทั่วไปในการเรียนและค้นคว้าวิจัยเรื่องพระธรรม เรื่องราวทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

อนึ่งการวิจัยครั้งนี้ปรากฏว่าวรรณกรรมของกรมพระสมมตอมรพันธุ์นั้น ปัจจุบันมีแยกย้ายกระจัดกระจายอยู่หลายแห่ง คือ แต่ละแห่งก็มีไม่ครบคือที่หอสมุดแห่งชาติ ที่หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ห้องสมุดกระทรวงศึกษาธิการ ที่ห้องสมุดสยามสมาคม จึงสมควรที่ห้องสมุดแต่ละแห่งถ่ายสำเนาหนังสือ เก็บไว้ให้ได้มากที่สุดเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าของบุคคลสืบต่อไป

๒. ควรได้มีการศึกษาถึงชีวประวัติของบรรณารักษ์ไทยคนสำคัญ ๆ ที่มีชื่อเสียงเด่น และมีผลงานด้านพัฒนาหอสมุดแห่งชาติไว้ อาทิเช่น นายตรี อมาตยกุล นายบวร อีมากร นางชูศรี สวัสดิสงคราม อาจารย์แมนมาศ ขวาลิต และนางกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ เป็นต้น เพื่อให้ทราบถึงผลงานที่มีคุณค่าต่อหอสมุดแห่งชาติของแต่ละท่านนั้นต่อไปอันจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยทางบรรณารักษศาสตร์

๓. ควรได้มีการศึกษาค้นคว้าถึงหนังสือหอหลวง ซึ่งกรมพระสมมตอมรพันธุ์ทรงมีบทบาทหารรวบรวมมาไว้ในหอพระสมุดสำหรับพระนครตั้งแต่ทรงเป็นราช เลขานุการบังคับบัญชากรมพระอัสสภย์ ได้รวบรวมหนังสือหอหลวงมาเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดสำหรับพระนคร เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันหนังสือหอหลวงมีอายุเก่าแก่มาก นับวันก็ชำรุดทรุดโทรมลง ถ้าไม่รีบศึกษาค้นคว้าในขนาดอาจใช้ประโยชน์ไม่ได้ต่อไป จึงสมควรที่จะให้ผู้สนใจทำการศึกษาค้นคว้าถึงประวัติความเป็นมา ประเภท ชนิดต่าง ๆ วิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ของหนังสือหอหลวงที่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย